

INHOUD

UIT DE VERENIGING, COLOFON 2

VOORWOORD VAN HANS WAEGE 3

VIJFTIEN JAAR GERGIEV FESTIVAL 4-6

ROTTERDAM VERZORGT DE LEZINGEN TIJDENS GERGIEV FESTIVAL 7-10

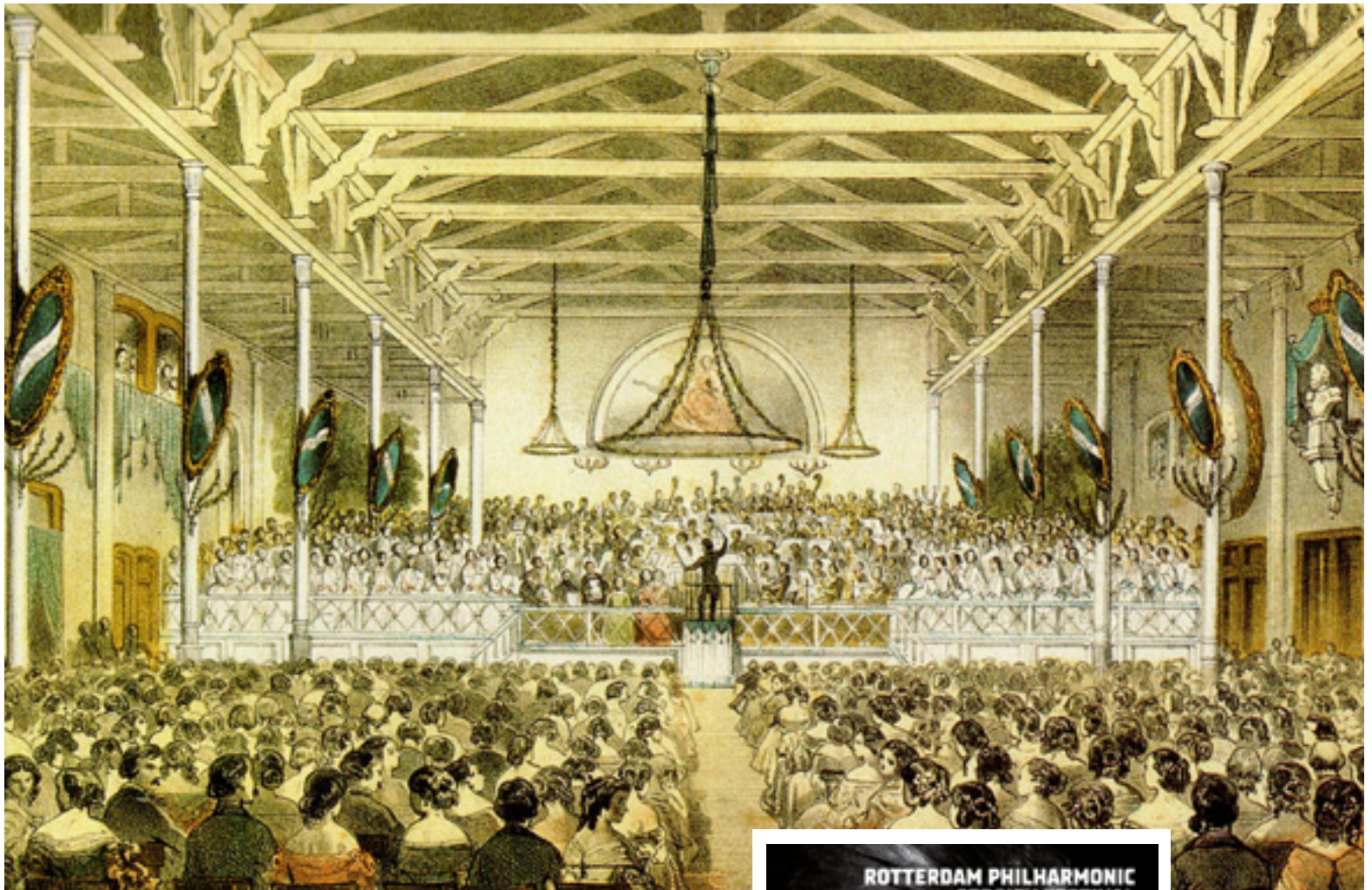
ROTTERDAMSE MUZIEKGESCHIEDENIS 11-15

BOEKRECENSIE 16

BOESIGNALERINGEN 17

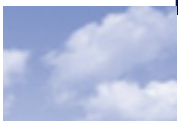
MEDEDELINGEN GAR 18-19

FOTOPUZZEL 20

15 JAAR GERGIEV FESTIVAL

Het festival staat in een lange Rotterdamse muziektraditie. In 1854 dirigeerde de Rotterdamse componist Johannes Verhulst de Negende van Beethoven in een speciaal voor de gelegenheid opgericht concertgebouw. •

UIT DE VERENIGING

In de maanden april, mei, juni en juli sloten zich 31 nieuwe leden aan bij Roterodamum.

April

Mw. A.C. Ink (Rotterdam), Mw. P.F. Maljers (Ridderkerk), Mw. S. Singh (Kalmthout-België), Dhr. K.A. Schouhamer Immink (Rotterdam), Dhr. D.A. Kerkhof (Veghel), Dhr. F.P. Balvert (Rotterdam), Dhr. C.T. Erkelens (Rotterdam), Dhr. B.J. Brouwer (Rotterdam), Dhr. Lampe (Rotterdam), en Dhr. H. van den Hout (Rotterdam).

Mei

Dhr D. Boon (Rotterdam), en Mw. M. Roeloff (Noordwijkerhout).

Juni

Dhr. R.L.A. Bakkes (Rotterdam), Dhr. F.M. Dorhout Mees (Rotterdam), Dhr. J.B. Henry (Rotterdam), Dhr. P.J. Schuurmans (Berkel en Rodenrijs), en Mw. A.G. Spierenburg-Duyster (Rotterdam).

Juli

Dhr. M.W.P. de Barse (Capelle a/d IJssel), Dhr. P.P. Bonthuis (Schiedam), Dhr. W.A. Donker (Rotterdam), Mw. A.G.J. Gruisen (Rotterdam), Dhr. J.P. van Gijzen (Hendrik Ido Ambacht), Dhr. A.W. Hoogendijk (Rotterdam), Dhr. G.H. Kolff (Naarden), Mw. A.M. Lenselink-Hoornweg (Middelburg), Dhr. A.J. Möller (Rotterdam), Dhr. J. Moerman (Rotterdam), Mw. M.C. Schuitema (Rotterdam), Dhr. F.P. Swarttouw (Rotterdam), Dhr. F. Uiterwijk (CW Rotterdam), en Dhr. A.J.I.N. v.d. Water (Vlaardingen). •

VAN HET BESTUUR

CONTRIBUTIEVERHOGING

Sinds 2005 bedraagt het lidmaatschapsgeld voor het Historisch Genootschap Roterodamum € 25,00 per jaar. Voor dat geld krijgen de leden jaarlijks het Jaarboekje en meermalen per jaar de Kroniek toegestuurd. Andere activiteiten (lezingen, excursies, publicaties e.d.) zijn door de eigen bijdragen van de deelnemers meestal kostendekkend.

De kosten van het drukwerk en porti zijn de afgelopen jaren stelselmatig gestegen. Daar komt bij dat het ledental van de vereniging redelijk stabiel blijft. Er komen nieuwe leden bij, maar ongeveer een gelijk aantal valt jaarlijks af, meestal door overlijden. Om de continuïteit van de vereniging te waarborgen en de kosten te kunnen blijven dekken, moeten we zorgen voor een stroom aan vaste inkomsten. Daarom heeft de Algemene Ledenvergadering van 15 april jl. het bestuursvoorstel om de contributie met ingang van het kalenderjaar 2011

te verhogen van 25 naar 30 euro per jaar met algemene stemmen aangenomen.

Automatische incasso:

Tevens heeft het bestuur het voornemen om bij de inning van de contributie gebruik te gaan maken van automatische incasso. Dit heeft te maken met de kosten die de bank rekent voor het gebruik van acceptgiro's. Een andere reden is, dat leden soms de acceptgiro niet opmerken en betaling vergeten. Het sturen van herinneringen kost ook weer tijd en geld, hetgeen middels het afgeven van een machtiging tot automatische betaling voorkomen kan worden.

De voorbereiding voor automatische incasso vergt wat tijd, maar we zullen bij de Kroniek van november 2010 een verzoek aan de leden voegen waarop zij kunnen aangeven of zij in het vervolg gebruik willen maken van de mogelijkheid tot automatische incasso. •

colofon

De Kroniek is een uitgave van Historisch Genootschap Roterodamum

Redactie

Sjaak van der Velden
Spangesekeade 78a
3027 GK Rotterdam
telefoon: 06 22429959
e-mail: sjaakvldvelden@gmail.com

Illustraties: GAR, eigen collectie,
Rotterdam Philharmonic Gergiev Festival
Vormgeving: Studio Gescher, BNO, Leiderdorp
Lay-out en druk: Graféno

Oplage: 4.300 exemplaren

Website: <http://www.rotterdamum.nl>

Secretariaat HGR

Kees Vrijdag

Ledenadministratie HGR

C. Hartsuiker
Postbus 23148, 3001 KC Rotterdam
telefoon: 0184-682291
Giro 77300
e-mail: rotterdamum@rotterdamum.nl

contributie: € 30,00 per jaar
ondersteunend gezinslidmaatschap: € 10,00 per jaar

Leden ontvangen het Rotterdams Jaarboekje en vijf keer per jaar de Kroniek. Bovendien zijn zij welkom op alle door Roterodamum georganiseerde bijeenkomsten, lezingen en excursies.

De volgende Kroniek verschijnt rond 1 november 2010. Sluitingsdatum kopij en oplossingen puzzel uit de vorige Kroniek 1 oktober 2010.

ONUITROEIBARE SCHEPPENDE KRACHT

Het bombardement van 14 mei 1940 was een zware slag voor het Rotterdams Philharmonisch Orkest. Vrijwel alle bladmuziek ging in vlammen op, evenals een flink deel van het instrumentarium. Het repetitielokaal en de recent geopende Doelen-zaal werden volledig verwoest. Zestien orkestmusici raakten dakloos en verloren al hun bezittingen.

Toch wist het Rotterdams Philharmonisch er weer bovenop te komen en de draad op te pakken. Onverwoestbare veerkracht tekende niet alleen ons orkest, maar ook de rest van de stad. Materieel en cultureel werd Rotterdam het levende bewijs van de immateriële en onuitroeibare scheppende kracht van de mensheid. Die kracht, sterker dan welke vernietigingsdrang ook, is een moreel ideaal voor onze samenlevingen.

Het universele verhaal van scheppende kracht staat centraal in de vijftiende editie van het Rotterdam Philharmonic Gergiev Festival. Het wordt verteld in muziek: in werken van componisten uit landen die tijdens de oorlog tegenover elkaar stonden. Muziek slaat bruggen. Componisten als Hartmann en Stockhausen bewezen dat Duitsland ook na 1945 nog recht van spreken had. En later, tijdens de Koude Oorlog, wisten Benjamin Britten en Dmitri Sjostakovitsj elkaar zelfs ondanks het IJzeren Gordijn nog te vinden. Door hun werk samen te brengen onderstreept het festival de wezenlijke rol van kunst om – voorbij het nationalisme – de universele eenheid van de mens gestalte te geven.

Een sleutelrol in deze festivaleditie speelt Gustav Mahler: een componist die als weinig anderen steeds opnieuw de *condition humaine* aan de orde heeft gesteld. Mahlers muziek spreekt van afscheid en pijn, maar tegelijkertijd van verlossing en hoop. Het is niet toevallig dat in de voorbije decennia juist zijn werk een cruciale rol heeft gespeeld in de Rotterdamse herdenkingen – en dan met name de Tweede en de Achtste symfonie, die samen het essentieel-eeuwige van de mens verklanken. Precies deze twee symfonieën staan dit jaar centraal, samengeballd in één festivalweek en gedirigeerd door twee grote dirigenten van vandaag.

De muziek van het Rotterdam Philharmonic Gergiev Festival is de vertaling van collectieve ervaringen en van universele emotie. Dankzij de samenwerking met Roterodamum wordt het mogelijk om die emotie ook een geschiedkundige duiding te geven. De lezingen als inleiding op de concerten, het verdiepende artikel in het festivalboek, de aanwezigheid van het Historisch Genootschap bij de *Muziek op en rond de Brandgrens*, de vruchtbare uitwisseling van ideeën: dat alles draagt in belangrijke mate bij aan een festival dat werkelijk een verhaal vertelt. Niet voor niets is het thema *Resurrection – a Story of Rotterdam*.

De betekenis van dit alles is alleen *live* in de zaal ten volle te voelen, wanneer alle verschillen van leeftijd, achtergrond en cultuur plaats maken voor (h)erkenning: voor het samen beleven van deze indringende muziek en dit verhaal van universele relevantie. Die intense, energieke ervaring van eenheid en verbondenheid wens ik iedereen toe. Toevallige, nieuwe en vaste bezoekers, musici en inleiders, medewerkers voor en achter de schermen – allen die ons festival meemaken.

Hans Waege
algemeen directeur Rotterdam Philharmonic Gergiev Festival
en Rotterdams Philharmonisch Orkest

Foto: Marco Borggreve •

OPMAAT NAAR DE TOEKOMST. VIJFTIEN JAAR GERGIEV FESTIVAL

Voetbal en whisky, maar ook gemiste vliegtuigen en verloren paspoorten zijn onlosmakelijk verbonden met de geschiedenis van het Rotterdam Philharmonic Gergiev Festival. Naast de nodige fraaie noten natuurlijk, want die bepalen al vijftien jaar de kwaliteit en het succes. Sinds Rotterdam in 1996 voor het eerst werd getraakteerd op dagenlang topmuziek, is het internationaal geroemde festival niet meer weg te denken uit de stad. Een terugblik.

We schrijven 1995. Het heeft heel wat voeten in de aarde om de vermaarde Rus Valery Gergiev als chef-dirigent voor het Rotterdams Philharmonisch Orkest op de bok te krijgen. Gastdirigent voor een paar weken per jaar is hij al sinds 1988 en dat smaakt naar méér. Er komt een goed woordje aan te pas van oud-burgemeester Bram Peper die bevriend is met Gergiev, plus de nodige vliegpreizen naar overzeese oorden, waar een orkestdelegatie probeert de maestro een bevestigend antwoord te ontlokken. Gergiev zegt ja, onder één voorwaarde: Rotterdam krijgt een festival waarin opera een grote rol speelt. De stad had in de negentiende eeuw een naam als operastad en Gergiev –wereldberoemd ook als operadirigent – ziet een gapend gat dat om opvulling vraagt. Hij is ervaringsdeskundige als het gaat om festivals, want in Sint-Petersburg richtte hij al het fameuze Witte Nachten Festival op en in tal van andere landen is Gergiev spil van of belangrijke betrokkenen bij grote festivals. Rotterdam is een uitstekende kandidaat, vindt hij.

Aldus geschiedt. Gergiev treedt aan en meteen gaat de motor draaien om het eerste Gergiev Festival in 1996 te organiseren. Het festival ontvangt inmiddels bijna elk jaar het andere orkest waarvan Gergiev chef-dirigent is en waar zijn dirigentenloopbaan begon: het Orkest van het Mariinsky Theater, voorheen – en soms nog steeds – Kirov Theater geheten.

Dreigende muzikale machine

Niet alleen Gergiev is blij met het festival, Kees Hillen ziet het helemaal zitten. Hij ziet de kans om de negentig procent van de stedelingen die nooit in de Doelen kwamen, kennis te laten maken met klassieke muziek op z'n veelzijdigst en laagdrempeligst. 'Een mengsel van het feest der herkenning en een beetje verrassing,' is zijn motto. Om bij de start wat zekerheid te ontlenuen aan de sterke punten van Gergiev en het orkest, staan in die eerste editie Franse en Russische componisten centraal: Debussy, Prokofjev en Stravinsky, in symfonische concerten, kamermuziek en een opera. De verloving in het klooster van Prokofjev wordt uitgevoerd, waarbij Prokofjevs zoon Oleg te gast is. Ook wordt in 1996 de basis gelegd voor wat in elk festival een belangrijke poot zal worden: de *Children's Corner*, met concerten voor kinderen en soms ook door kinderen.

Het eerste festival loopt gesmeerd, lezen we in het *Hollands Dagboek* dat Kees Hillen, voormalig artistiek manager van het Rotterdams Philharmonisch en het Gergiev Festival, voor *NRC Handelsblad* bijhoudt: 'Stemming is goed: met name in de *Scythische suite* van Prokofjev speelde het orkest als een welhaast dreigende muzikale machine die alle kleuren, tempi en dynamische extremen kan leveren.' Ook achter de schermen gaat het prima. 'Dit is een Hollands Nachtboek: nadat het voornemen om tijdens de duur van het Festival niet te drinken is opgegeven, wordt het vrijwel elke avond laat in het Doelencafé of – in extreme gevallen – de Hung Ke Chinees in de Witte de Withstraat die 's nachts open blijft maar helaas weigert bier te leveren. Zelfs niet in theepotten. Valery Gergiev

is verbaasd dat deze wereldwijde truc (ter ontduiking van de politieverordening) hier niet op gaat. Terug in Hilton (ongeveer een volledig etmaal sinds de vorige keer dat ik binnenkwam) nog uitstekende whisky en sigaren met Gergiev...'

Spontane concertjes

Al doende leert men. Zo concludeert de organisatie dat de opzet van 1996 te strak is en hangt ze editie 1997 op aan een thema. Dat geeft meer ruimte voor een brede programmering. Het thema *Extase en Verstillung* geeft ruim baan aan Liszt en tijdgenoten, maar ook *Salome* van Richard Strauss staat vijf keer op het schouwburgtoneel. Gergievs leermeester Ilja Moesin komt over voor een masterclass aan studenten orkest-

Foto: Joachim Ladefoged

directie, en er is nóg meer kamermuziek. Een succesvollere editie dan de eerste, zeker omdat de opzet om niet alleen het gangbare publiek te bereiken echt lijkt te slagen. De keuze voor een thema slaat aan, dus trekt er ook in 1998 een thematische lijn door het programma: *Tragische Liefde*, die onder meer wordt verklankt in de visies van Berlioz, Prokofjev en Tsjaikovski op *Romeo en Julia* en in Puccini's opera *Manon Lescaut*. Het festival verbreedt zich met de toevoeging van toneel van het Ro Theater geïnspireerd op opera. Een vet feest met dj, salsamuziek en een massagesalon sluit voor het eerst het festival af. Feestelijk is het die jaren ook voor de musici. Solotrompettist André Heuvelman vertelt: 'De festivalsfeer was zinderend en het slotfeest spetterend. Het was enorm gezellig, ook met de koperblazers van het Kirov. Daar hadden we direct een band mee. We gaven allerlei spontane concertjes. We waren niet bij

de Doelen weg te slaan, we kwamen bijna niet meer thuis.' Heuvelman regelt ook een potje voetbal. 'Het Rotterdams Philharmonisch had een elftal dat regelmatig toernooien tegen andere orkesten speelde. We gaven Feijenoord het goede voorbeeld, kun je wel zeggen. We wilden wel eens zien wat die Russen in huis hadden.' Kees Hillen noteert in zijn dag/nachtboek: 'Gergiev – een in voetbal geïnteresseerde fanaat – doet zelf mee [...] maar welke dirigent van wereldklasse zie je twee uur vóór een belangrijk concert met radio- en televisieopname lekker een partijtje zaalvoetballen?' Soms gebeuren er enerverende dingen. Zo staat Gergiev bekend als geniaal musicus, maar niet als organisatietalent. Heuvelman: 'Een keer ontdekte hij op Schiphol dat hij zijn paspoort kwijt was. Hij mocht toch aan boord, en tijdens de vlucht belden wel twaalf mensen met ambassades om te zorgen dat hij door de douane mocht. Bij aankomst kon hij inderdaad doorlopen, waarop hij kinderlijk verbaasd om zich heen keek en zei: *Oh, I think they know me.*'

Actueel

Na de millenniumwisseling komt er een strakkere lijn in de programma's. Het zwierige wordt ingeruild voor artistieke diepgang, met een horizontale programmering. In editie 2002, *A Life in Music*, wordt Gergievs vijftigste verjaardag gevierd. Hij mag zelf mijlpalen kiezen uit de vele componisten die hem na aan het hart liggen en uit tal van stukken die hij tot de hoogtepunten rekent. Met veel pijn in het hart laat hij favorieten schieten want het festival duurt 'maar' twaalf dagen. De *Johannes-Passion* van Goebaidoelina komt wél op het pro-

Foto: Marco Borggreve

gramma, naast *Het verhaal van een echte man* van Prokofjev, Mahlers Zesde symfonie, natuurlijk Sjostakovitsj en ook Berlioz. Het succes van het festival is af te lezen aan de grote bezoekersaantallen, maar ook aan de leeftijden van het publiek, dat voor de helft uit jongere mensen bestaat. Verder bepalen in die jaren Russische componisten vooral het thema, zoals Sjostakovitsj in 2001, Prokofjev in 2003 en Tsjaikovski in 2004. Met name 2001 is een memorabele editie. Niet alleen is Rotterdam dat jaar Culturele Hoofdstad, ook worden twee dagen voor de start van het festival de aanslagen op de Twin Towers gepleegd. Het oorlogsthema *Sjostakovitsj – The War Symphonies* wordt daardoor extra actueel. Er wordt serieus overwogen om het festival af te blazen, ook al omdat Gergiev op dat moment in de Verenigde Staten is en waarschijnlijk niet op tijd terug kan zijn, maar Sjostakovitsj' zoon Maxim en assistent Hans Leenders springen de eerste twee

dagen in. Editie 2001 gaat als een gedenkwaardige de geschiedenis in. Kasper Jansen noteert in *NRC Handelsblad*: 'Het festival was een artistiek succes [...] het heeft een substantiële bijdrage geleverd aan de erkenning van Sjostakovitsj.'

Kwartiertje later

Met een wereldreiziger als Gergiev pakken geplande zaken soms heel anders uit. Daar heeft Norman van Dartel, die van 2002 tot 2006 productie leider was, wel eens klamme handen van gekregen. 'Bij de Prokofjev-editie van 2003 werd Gergiev op het laatste moment ontboden voor een diner bij Poetin in Moskou, precies op de dag van het uitverkochte slotconcert. De Tweede tot en met de Zesde symfonie van Prokofjev stonden al op het festivalprogramma. De kersverse assistent-dirigent Otto Tausk heeft toen met het Orkest van het Mariinsky Theater die dag de Eerste en de Zevende symfonie zowel in de ZaterdagMatinee in Amsterdam als 's avonds in de Doelen uitgevoerd. Dat concert kwam er voor mensen met een kaartje gratis bij, en de volgende dag zou Gergiev alsnog het slotconcert dirigeren. Tausk deed het fantastisch, terwijl het een bijna onmogelijke opgave was. De mensen zaten op het puntje van hun stoel, en het was bijzonder dat alle symfonieën uiteindelijk werden uitgevoerd.'

'De volgende dag werd het toch nog enorm spannend, want Gergiev moest 's middags om vier uur het verplaatste slotconcert dirigeren, maar miste twee vluchten voordat hij arriveerde. Een helikopter regelen lukte niet. Van de politie kregen we gelukkig toestemming om de maximumsnelheid te overtreden en na een wilde tocht, deels over de vluchstrook, stapte hij om vijf voor vier de Doelen binnen. We riepen om dat het concert een kwartiertje later begon, zodat hij nog een broodje kon eten en vervolgens gaf Gergiev een briljant concert met het feestelijke gedicht *Dertig jaar*, de *Ode aan het einde van de oorlog* en de Zesde symfonie. Ongelofelijk.'

Editie 2003 valt vooral op door de thematiek: Gergiev zette Prokofjev in de schijnwerpers zoals nooit was vertoond. *NRC Handelsblad* schrijft: 'Met 55 evenementen in elf dagen, bijgewoond door 26.000 vaak jonge bezoekers, was het achtste Gergiev Festival de omvangrijkste, belangrijkste en veelzijdigste herdenking van Prokofjev die vijftig jaar geleden overleed.'

Randprogrammering uitgebreid

Het Gergiev Festival wordt in de loop der jaren steeds breder. Pijlers zijn natuurlijk de symfonische concerten van het Rotterdams Philharmonisch Orkest en het Orkest van het Mariinsky Theater. Het randprogramma wordt in de loop der jaren echter steeds diverser en interessanter. Kamermuziek was er in de eerdere edities vooral in lunchconcerten, maar vervult een steeds grotere rol, ook in de avonduren. Ensembles uit het Rotterdams Philharmonisch geven *acte de presence* en er worden gerenommeerde musici en ensembles uitgenodigd, zoals het Brodsky Quartet, het Henschel Quartet, Matthias Goerne, Leonidas Kavakos, en dit jaar Jean-Guihen Queyras. Ook aanstormende Nederlandse talenten, zoals Ralph van Raat, Daria van den Bercken, Felicia van den End, Cora Burggraaf en Christianne Stotijn, hebben al vroeg hun opwachting op het festival gemaakt.

Het blijft niet bij muziek alleen. Al vroeg in de historie van het festival is er toneel: het Ro Theater brengt *Jevgeni Onjegin* met muziek van Prokofjev tot leven, Domestica Rotterdam voert Schönbergs *Pierrot lunaire* uit gezeten op tweeënhalft meter hoge zetels, of in de pianolift de monologen van Anna Enquist en Alex Verburg ... Film en documentaire vormen op vaste tij-

den een welkome aanvulling op het muzikale aanbod en in 2005 krijgt een aantal films zelfs live pianobegeleiding. Ook de inleidingen, workshops en festivaldiners worden warm ontvangen door het publiek. Van de late ochtend tot de vroege nacht kan de festivalganger zich laven aan het gebodene. Het kinderprogramma groeit uit tot het Junior Gergiev Festival, met concerten, film, workshops, muziektheater.

Blijft het festival aanvankelijk nog binnen de muren van de Doelen, het groeiende randprogramma doet zijn vleugels uitslaan naar andere plekken in de stad. Lantaren/Venster en Cinerama zijn geëigende ruimtes voor de films, Arminius blijft een prachtlocatie voor concerten, evenals Museum Boijmans Van Beuningen waar ook lezingen en inleidingen plaats hebben. De Laurenskerk als sfeervol concertpodium wordt ontdekt, en later ook de Kunsthal, het NAI, LP II en zalen uit een totaal ander circuit, zoals Off_Corso, waar hedendaagse klanken uitstekend passen. Zo wordt het Gergiev Festival steeds meer een evenement van de hele stad.

Formidabele fortissimo-erupties

In 2005 staan *Iconen van het Fin de Siècle* centraal. Een stijlperiode als thema, en niet meer één componist. Dit levert veel stof voor een divers programma met als kopstukken Wagner – onder meer *Götterdämmerung* – en Richard Strauss – *Metamorphosen*. Het programma kan de goedkeuring van velen wegdragen, ook die van de pers. zo schrijft Roland de Beer in *de Volkskrant*: 'Gergievs programmeerkunst had ditmaal niet alleen variatie, maar ook logica.' Lof ook voor Gergievs muzikale aanpak in *De Telegraaf*: 'Zijn visie op de laatromantiek zorgde voor de grootste verrassing van het festival.'

Het festival keert terug naar thema's die uit het leven gegrepen zijn. Zoals *Vrijheid* in 2006, een onderwerp dat Gergiev diep raakt vanwege zijn bestaan onder het communistische regime. Op het programma onder meer Beethovens Negende naast Schönbergs *A Survivor from Warsaw* in het slotconcert. *Liebesnacht* in 2007, waarmee Gergievs twintigjarige band met Nederland wordt gevierd, presenteert een bijzondere concertuitvoering van Wagners *Tristan und Isolde* met videobeelden van Bill Viola, die in *de Volkskrant* wordt omschreven als 'een waarin het RPhO schitterde als zelden tevoren. Niet zozeer door toepassing van formidabele fortissimo-erupties en crescendo-hijgerijen, maar door een magnifieke concentratie op de afzonderlijke lijnen in het filigreinwerk van Wagners partituur.'

In 2008 volgt *Hemel en Aarde*. Dat jaar markeert Gergievs afscheid als chef-dirigent: vier maanden voor het festival heeft hij de baton overgedragen aan Yannick Nézet-Séguin, maar hij blijft eredirigent en ook artistiek leider van het festival. Hij presenteert de opera *De gebroeders Karamazov* van Alexander Smelkov, en volgens het programmaboek is 'de inkt van de partituur nog niet droog'. Gergiev kiest dit kersverse werk van de bij ons nog onbekende componist om te laten zien dat de Russische opera springlevend is. In 2009 komt hij opnieuw terug voor zijn geliefde festival, dat dan het thema *Eeuwige Jeugd* heeft. Voor het eerst dirigeert hij Beethovens 'eeuwig frisse meesterwerk' *Fidelio*. En dit jaar, in 2010, viert hij met het orkest het derde festivallustrum.

Het is de opmaat naar de toekomst, waarin de internationale allure van het festival nog meer zal worden onderstreept, zodat die nog meer afstraalt op de stad. Met nog meer concerten van topniveau in samenwerking met topensembles, zoals deze editie met Philippe Herreweghes Collegium Vocale Gent & Accademia Chigiana Siena in de Tweede symfonie van Mahler. Met spannende optredens zoals van Zefiro Torna, European Camerata en B'Rock in combinatie met danseres en choreografe Claire Croizé. Artistieke frisheid en internationalisering gaan hand in hand in het Gergiev Festival van de komende jaren.

Geen enkele potloodstreep

Het publiek blijft onder de indruk van de dirigent. Net als de musici. 'Als je eenmaal onder hem hebt gespeeld, sta je anders in muziek,' zegt André Heuvelman. 'Als hij er is, is er iets aan de hand. Je beleeft een ongelofelijke magie. Die ervaring draag je altijd met je mee. Iets wat we als kopersectie ooit met Gergiev hebben gespeeld, blijven we doen zoals hij het wil, zonder dat je je dat realiseert. Hij heeft ons bijgebracht om snel te reageren, daar hebben alle dirigenten na hem profijt van. Hij is een verbijsterend musicus. Ooit was hij pianist bij de Kirov-opera en daar moest hij partituren met 25 stemmen tegelijk kunnen lezen. Als we iets een beetje langzamer doornemen, weten we: dit ziet hij voor het eerst. Dan nóg staat er geen enkele potloodstreep in zijn partituur en vlamt hij tijdens het concert.'

Ook Van Dartel prijst Gergiev om zijn extreme kundigheid. 'Het Gergiev Festival is een icoon geworden, grotendeels dankzij hem. Het orkest is gegroeid onder zijn leiding. Hij is veeleisend, zet de zintuigen op scherp. Soms worden mensen zenuwachtig van zijn onvoorspelbaarheid, maar hij haalt altijd het beste uit de musici. Ook als er weinig repetitietijd is geweest, zegt hij: *I know the piece, you know the piece, let's do it*. En dan schittert het orkest.'

Ellen Segeren

Dit artikel is speciaal geschreven voor het programmaboek van het Rotterdam Philharmonic Gergiev Festival 2010. •

ROTERODAMUM VERZORGT DE LEZINGEN TIJDENS GERGIEV FESTIVAL

Voorafgaand aan de concerten op 2, 3, 4, 5, 6 en 10 september 2010 in het Gergiev Festival worden er van 19.15 tot 19.45 uur inleidingen gegeven door het Historisch Genootschap Rotterdam.

Het is gebruikelijk dat er vóór de concerten van het Rotterdams Philharmonisch inleidingen worden verzorgd door muziekkenners die dieper ingaan op de muziek die ten gehore wordt gebracht. Tijdens dit Gergiev Festival hebben de inleidingen een ander karakter. Gezien het thema van het festival *Resurrection - a Story of Rotterdam* wordt tijdens de inleidingen een link gelegd tussen de muziek en het thema van die avond. Zelden kwamen muziek en geschiedenis dichter bij elkaar. Daardoor lag een vruchtbare samenwerking tussen Rotterdamum en het Gergiev Festival voor de hand.

De inleidingen beginnen altijd om 19.15 uur, duren tot 19.45 uur en vinden plaats in de Jurriaanse Zaal. Kaarten kosten 4 euro per persoon en zijn te verkrijgen aan de kassa van de Doelen (010 - 217 17 17). Uitvoerige informatie kunt u vinden in de festivalbrochure en op de website www.gergievfestival.nl

**Donderdag 2 september:
Marinke Steenhuis over "De vooroorlogse stad, dat wat verloren ging..... en bleef"**

Marinke Steenhuis is voorzitter van de Rotterdamse commissie voor Welstand en Monumenten. Ze is werkzaam als architectuurhistoricus en leidt met architect Paul Meurs het bureau SteenhuisMeurs, dat cultuurhistorisch onderzoek en ontwerp-analyse verricht ten behoeve van actuele ruimtelijke opgaven. In 2007 publiceerde zij haar proefschrift 'Stedenbouw in het landschap. Pieter Verhagen (1882-1950)'. De stedenbouwkundige Pieter Verhagen bracht zijn oeuvre grotendeels in Rotterdam tot stand, bijvoorbeeld in het op de zuidelijke Maasoever gelegen tuindorp Vreewijk. Marinke Steenhuis nam daarom in 2008 als Vreewijk-kenner bij uitstek deel aan het debat dat Rotterdamum hield over wijze waarop cultuurhistorische waarden in Vreewijk zijn te behouden, nu de bewoners en de woningcorporatie in de wijk tegenover elkaar zijn komen te staan bij het oplossen van de vraag hoe Vreewijk het best kan worden vernieuwd.

Hoog peil

Tijdens het Gergiev Festival houdt Marinke Steenhuis op 2 september de inleiding op het Derde pianoconcert Rachmaninov en de Zesde symfonie ('Pathetique') van Tsjajkovski. In haar inleiding praat zij over het 'Interbellum', de periode tussen de Eerste en Tweede Wereldoorlog. 'De Rotterdamse architectuur en stedenbouw stonden op dat moment op een zeer hoog peil,' zegt ze. 'Rotterdam profileert zich nog altijd met monumenten van moderne architectuur uit die tijd, zoals de Van Nellefabriek en het Justus van Effencomplex in Spangen. Veel minder bekend is de stedenbouwkundige productie van die jaren. Het stadsbestuur zette toen de lijnen uit voor de planning van het huidige Rotterdam.'

Daarin was een grote rol weggelegd voor Pieter Verhagen, in die tijd als gemeentelijk stedenbouwkundige aan de stad verbonden. Marinke Steenhuis: 'Verhagen ontwierp rond 1915 de stadswijken Spangen, Tussendijken, Beukelsdijk, Park Rozenburg, Charlois en Kralingen. Toen hij in 1916 een bureau oprichtte met architect Granpré Molière, was tuindorp Vreewijk hun eerste opdracht. Daarna volgden het Kralingse Bos, 's-Gravenhof, het streekplan voor IJsselmonde en een ontwikkelingsvisie voor het Land van Hoboken.'

Lommerrijk

Ook toen al was Rotterdam er alles aan gelegen een aantrekkelijke woon- en werkstad te maken. 'Met lommerrijke woonwijken, monumentale openbare gebouwen en culturele initiatieven wilde de dynamische havenstad uitstralen dat het er goed wonen en ontspannen was,' legt Marinke Steenhuis uit. 'Het grootste deel van deze wijken is in de oorlog bewaard gebleven. Zij vormen, zeker in oppervlak, nog steeds het dagelijks leefgebied voor vele Rotterdammers, iets dat door de aandacht voor het centrumgebied wel eens vergeten wordt.' Marinke Steenhuis belicht in haar inleiding vanuit haar ervaringen als voorzitter van de welstands- en monumentencommissie de parallellen tussen de citymarketing van bijna een eeuw geleden en de ambities van nu.

**Vrijdag 3 september:
"Rotterdam mei 1940 - Herinneren en Herdenken"
door Nelleke Noordervliet.**

Foto: Quintalle Nix

Schrijfster Nelleke Noordervliet heeft een sterke band met de stad Rotterdam: ze werd er geboren in het jaar waarin de Tweede Wereldoorlog ten einde kwam. Ze groeide op in Crooswijk. 'We woonden in bij mijn grootouders van moederszijde,' schreef ze in het verhaal '14 mei, een verre echo', dat in 2010 verscheen als boekje ter gelegenheid van de jaarlijkse herdenking van het bombardement op Rotterdam dat op 14 mei 1940 plaatsvond. Tijdens die herdenking las zij in de Laurenskerk een stuk uit het verhaal voor.

Over haar herinnering aan Crooswijk schreef ze onder meer: 'Ik luisterde en keek. De klok in de voorkamer schraapte zijn keel voor hij sloeg. Op straat klonken in het ochtendgloren dierenhoeven op kinderkopjes. Er werden koeien naar het abattoir aan de nieuwe Boezemstraat gedreven. Langs het schelpenpad naar de Kralingse Plas rook het naar bloeiende liguster en duinroos. Toen mijn moeder me op een dag meenam de stad in, zag ik voor het eerst bewust de kale, grijze leegte, waar doelloze strepen de straten verbeeldden.'

Als schrijfster debuteerde Nelleke Noordervliet in 1987 met het boek 'Tine of de dalen waar het leven woont', over de eerste echtgenote van Eduard Douwes Dekker (Multatuli), Everdine Douwes Dekker-van Wijnbergen. Daarna volgden er meer romans en novellen, zoals 'Het oog van de engel', 'Pelican Bay' en 'Zonder Noorden komt niemand thuis,' haar laatste roman, die in 2009 verscheen.

Lieux de mémoire

Voor de inleiding die zij voor Roterodamum bij het Gergiev Festival houdt, is haar herinnering aan de stad waar ze opgroeide leidraad geweest. 'Ik zal mijn inleiding wijden aan het Rotterdam van mijn jeugd en aan de manier waarop Rotterdam is omgegaan met de wond die door het bombardement in de huid van de stad is geslagen,' zegt ze. 'Herinneringen hechten zich aan plekken. Belangrijke historische gebeurtenissen laten hun zichtbare en onzichtbare sporen na in "lieux de mémoire". Op die plaatsen is de geschiedenis sterk aanwezig. Dat is heel duidelijk bij ruïnes uit de klassieke oudheid. Het is diffuser op het slagveld bij Waterloo.'

Rotterdam heeft zijn eigen lieu de mémoire, zegt Nelleke Noordervliet: 'Het moderne hart van de stad. Het is nieuw, maar juist doordat de lagen van de geschiedenis, zoals die in andere steden zichtbaar zijn, in Rotterdam zijn weggebombardeerd en opgeruimd, getuigt het indirect van de gebeurtenissen op 14 mei 1940. Heel lang heeft de stad op sobere wijze de 14e mei herdacht. Over het algemeen was er na de oorlog een sterke behoefte het verleden achter zich te laten en de stad weer op te bouwen.'

Nostalgisch terugkijken

Daarin is de afgelopen tijd verandering gekomen, constateert de schrijfster: 'In de laatste jaren groeide de behoefte een nieuwe manier te vinden het bombardement te herdenken. De vraag die eronder ligt is: moet je herdenken? Wie moet herdenken en voor wie doen we dat? Is het een nostalgisch terugkijken op een voorbijgane tijd door mensen die het graf naderen, of kunnen en moeten we ook jonge mensen en mensen met een andere herkomst betrekken bij een herdenking? Wat hebben zij eraan? Hoe zijn we omgegaan in de loop van de decennia met de binnenstad? Er is geen Rotterdammer van

mijn leeftijd die niet een scherpe herinnering heeft aan de lege vlakten, waar eigenlijk het centrum hoorde te zijn. Mijn ouders kenden nog het gezellige oude Rotterdam. Die hadden een referentiepunt en een herinnering. Wij groeiden op in een bouwput, waar betrekkelijk weinig samenhang en gezelligheid was. Cultureel lag Rotterdam na de oorlog ook op zijn gat. Dat heeft waarschijnlijk sporen nagelaten in alle Rotterdammers van mijn generatie. Wat zal Rotterdam kunnen betekenen voor nieuwe generaties?'

Zaterdag 4 september:

"De Scheppende kracht van kunst; kunst en cultuur in de oorlog"

door Nora Schadee.

Nora Schadee is senior conservator van het Historisch Museum Rotterdam. Bovendien is zij al sinds 1995 een zeer gewaardeerd bestuurslid van het Historisch Genootschap Roterodamum, waar zij onder meer actief is in de excursiecommissie. Daarnaast heeft zij diverse (kunst-)historische publicaties op haar naam staan..

"Wie na de oorlog is geboren, kan zich nauwelijks voorstellen hoe die vijf jaren van bezetting zijn geweest. En dat geldt voor Rotterdam in het bijzonder. Al meteen in de vroege ochtend van 10 mei werd er in de stad gevochten, en vier dagen later volgde het bombardement dat nauwelijks een kwartier duurde, maar de binnenstad tot een geblakerde ruïne reduceerde. Natuurlijk, er zijn de foto's en films, er zijn de verslagen van ooggetuigen, en er zijn de harde cijfers van zoveel doden, en zoveel huizen, winkels, bedrijven, kerken en overheidsgebouwen verwoest, maar wat dit alles voor de Rotterdamse bevolking werkelijk heeft betekend, is niet gemakkelijk meer na te voelen. Er was schrik, er was woede, er was rouw om het ver-

lies van de stad, om het verlies ook van wat vertrouwd en bekend was. Bekend is dat de Rotterdamers de muren opstroopten, het puin ruimden, en met man en macht begonnen te werken aan een stad die als een Phoenix uit de as zou herrijzen, mooier en beter dan ze geweest was. En ondertussen ging het leven door. Hoe, is de vraag.

De zomer en herfst van 1940 werden gekenmerkt door een koortsachtig optimisme, waarin ook de kunsten deelden. In kunst was troost en hoop te vinden, en op de een of andere manier inspireerden de omstandigheden menig kunstenaar tot het beste werk dat ze ooit maakten. Chabot schilderde het zinderende doek *De Brand van Rotterdam*, dat eruit ziet als een helse zomerdag. Clara Egginks beroemde *Doodenmarsch* is zeker zo niet het beste, dan toch het meest memorabele gedicht dat ze schreef. De meest kunstzinnige revue die ooit in Nederland is opgevoerd, *Hart van de Stad*, was die zomer in Rotterdam te zien en werd massaal bezocht. Medewerkers waren onder meer de dichters Jan Prins en Jacques Bloem en het Rotterdams Philharmonisch Orkest speelde de begeleidende muziek. Het orkest speelde ook 'op straat', in de tuin van Lommerrijk, in de Koninginnekerk, in de Rivierahal; die concerten waren altijd uitverkocht. De muziek bood troost en alleen al het feit dat het orkest weer speelde ondersteunde het optimisme 'dat alles weer in orde zou komen'.

In de latere bezettingsjaren doofde die hoop, en tegelijkertijd werd men meer teruggeworpen op zichzelf. De dilemma's die de bezetting met zich meebracht, leidden tot nadenken. De schaarste van bijna alles maakte vindingrijk, en niet alleen op het gebied van biologisch overleven. Men organiseerde huiskamerconcerten en bijeenkomsten waar tussen de schuifdeuren toneel werd gespeeld, 'verzen' gedeclameerd, of gediscussieerd over 'na de oorlog' en hoe een betere maatschappij te scheppen. Daar vond men opnieuw inspiratie. De leegte en de ruimte waren gevuld met een merkwaardige spiritualiteit."

**Zondag 5 september:
"Morele dilemma's in tijden van oorlog"
door Ad van Liempt.**

Ad van Liempt is journalist, publicist en tv-programmamaker. Hij is medeoprichter en ex-hoofdredacteur van Nova en bedacht het televisieprogramma *Andere Tijden*. Sinds 2009 is hij lid van de Raad van Toezicht van het nieuw op te richten Nationaal Historisch Museum. Van Liempt publiceerde in 2002 *Koppeld*, een onderzoek naar de Nederlanders die in de oorlog hun joodse landgenoten voor enkele tientjes (het zogeheten koppeld) verraadden. Op 20 december 2005 gaf hierover een lezing voor Roterodamum. Ook in april j.l. was hij te gast bij het Genootschap.

"In *The Enchanted Wanderer* gaat het om deze vraag: wat moet je doen in onmogelijke, onmenselijke omstandigheden? Wat moet je kiezen?

Oudere Nederlanders komt die vraag bekend voor, en wel uit de periode van de Duitse bezetting. Oorlogsomstandigheden zetten het leven op scherp, vergroten de keuzes en hun gevolgen uit, tot in het extreme. Wie vandaag een wet overtreedt kan in aanraking komen met justitie, en, als het niet de eerste keer is, in het uiterste geval tijdelijk van zijn vrijheid beroofd worden.

Maar een Haagse politieagent, die in 1944 gedurende twee dagen een onderduiker in huis had, op verzoek van een goede collega, werd drie maanden later alsnog van de straat geplukt en stierf door uitputting een paar maanden later in een Duits strafkamp. Hij liet een vrouw en zes kinderen na. In een oorlog is de relatie tussen aanleiding en gevolg vaak totaal zoekgeraakt.

Een paar jaar geleden verscheen er een boek over het levensverhaal van een neef en een nicht, Jan en Joke Folmer. De neef koos als scholier opeens voor dienstneming bij de Waffen SS, uit balorigheid; hij werd gepest en wilde zijn klasgenoten laten zien dat hij geen lafaard was. Zijn nichtje kwam tot over haar oren in het verzetswerk terecht – het was begonnen toen ze een keer een joods meisje stiekem haar huiswerk thuis had gebracht. Als ze meer dan zestig jaar later terugkijkt zegt Joke dat haar lot en dat van haar neef door het toeval werden bepaald. Het had, in zekere zin, volgens haar ook andersom kunnen zijn gegaan.

Is dat werkelijk zo? Worden helden geboren, of worden ze gemaakt? Als bij Dirkje Kamerman in Utrecht in juni 1943 joodse onderduikertjes worden weggehaald, is ze zo woedend dat ze tot twee keer naar de Hollandse Schouwburg in Amsterdam reist. De tweede keer lukt het haar om het jongste jongetje, Appie van tien maanden, uit de crèche van die joodse bewaarplaats te ontvoeren. Appie heeft de oorlog overleefd. Mevrouw Kamerman heeft er haar hele leven over gezwegen. Pas een paar jaar geleden werd haar heldendom, postuum, erkend met een Yad Vashem-onderscheiding.

Maar waarom deden heel veel anderen niet zoals zij? Waarom keek de meerderheid de andere kant op, alsof ze niks gezien had?

Daar is geen eenduidig antwoord op te geven. Mijn eigen antwoord is een paradox: hoe meer je over de oorlog weet, hoe minder je ervan begrijpt."

10

Maandag 6 september:
"Monumentale kunst van de wederopbouw"
 door Siebe Thisse

Siebe Thisse is historicus en filosoof. Als hoofd Kunst & Openbare Ruimte is hij verbonden aan het Centrum Beeldende Kunst te Rotterdam en is verder o.a. lid van de redactie van het Rotterdams Jaarboekje. Hij publiceert regelmatig over kunst, populaire cultuur en de stad. Rotterdam beschikt over een grote en fascinerende collectie beelden in de openbare ruimte. Het overgrote deel kwam in een relatief korte periode tot stand en kan niet los worden gezien van het bombardement van 1940 en de daarop volgende wederopbouw. Was openbare kunst aanvankelijk een zaak van particulieren, sinds 1960 besloot de gemeente zelf opdrachtgever te worden. Niet alleen het stadscentrum werd met sculpturen verrijkt, ook trokken kunstenaars de buurt in. Nu de rol van de overheid in bouwprojecten en gebiedsontwikkeling afneemt, staat openbare kunst voor nieuwe uitdagingen. Hoe kunnen we de Rotterdamse beeldencollectie typeren? Welke thema's zijn dominant? Hoe anticipeert de kunst op het Rotterdam van de 21e eeuw, waarin herinneringen aan de wederopbouw steeds verder vervagen en nieuwe ontwikkelingen onze aandacht vragen.

Vrijdag 10 september:
"De invloed van het bombardement anno 2010"
 door Paul van de Laar

Paul van de Laar is conservator van het Historisch Museum Rotterdam 'het Schielandshuis'. Tevens is hij als hoogleraar stadsgeschiedenis verbonden aan de Erasmus Universiteit van Rotterdam. Daarnaast is hij actief als vice-voorzitter van het Historisch Genootschap Roterodamum. Als één van de redactieleden van Atelier Brandgrens bracht hij zeer recent het boek 'Brandgrens 1930 | 2010' uit (zie elders in deze Kroniek).

"Het is bekend dat de wederopbouwingenieurs de onvrede over de vooroorlogse stad hebben benut in hun plannen voor de nieuwe stad. In het modernistische wederopbouwproza werden de verworvenheden van de nieuwe stad tot mythische proporties uitvergroot. Pas 25 jaar na de wederopbouw was de generatie die in de lege stad opgroeide zo mondig geworden om kritische kanttekeningen bij hun stad te plaatsen. Waar kwam die omslag opeens vandaan? Er zijn tenminste twee factoren die het denken over de stad in die tijd zeer sterk hebben beïnvloed.

Het eerste element is dat de omslag van het modernisme in het anti-modernisme. In alle Europese steden zie je deze omslag en het verlangen naar een afscheid van het moderne. De moderne westerse steden werden ongeschikt geacht om in te wonen en dat besef voedde de herinnering aan het vooroorlogse. Daar komt een tweede factor bij. Rotterdam was vanaf de jaren zeventig lange tijd een stad in twijfel, aangewakkerd door de economische crisis in die jaren. Het transitomodel raakte uitgewerkt. Rotterdam was het trekpaard van de naoorlogse economie, de mainport van het oude industriële model. Na 1975 is daar een ander model, een op dienstverlening gerichte economie, voor in de plaats gekomen. Amsterdam met Schiphol en zijn financiële glamour werd het nieuwe trekpaard. De crisis in de maritieme sectoren vergrootte de achterstand op de hoofdstad, een achterstand die zelfs in de jaren waarin de economie 'boomde', niet werd ingelopen.

Rotterdam kreeg een imago probleem. Een groot aantal mensen verloor zijn baan van wie velen waren opgevoed en grootgebracht met het heilzame wederopbouwserum. De stoere Rotterdammers herdachten niet, maar vierden gezamenlijk Opbouw dag. Maar wat viel er halverwege de jaren tachtig nog te vieren? Nog altijd wel de grootste haven van de wereld, maar een met problemen. Als het modernisme niet meer je kracht is en je haven economie vertoont sleetse trekken wat moest daarvoor in de plaats komen? De wederopbouwgeneratie ging met pensioen en verdiepte zich in eigen geschiedenissen en voedde zich met een nostalgisch Rotterdam gevoel. Daar komt bij dat Rotterdam niet alleen na 1945 ingrijpend van uiterlijk was veranderd, maar ook innerlijk. De Rotterdammers waren als bevolkingsgroep getransformeerd. De onthechting van de stad werd door de interculturalisering versterkt. Dat verklaart ook waarom de omwenteling van Fortuyn zo drastisch kon verlopen. Er is eind jaren negentig een definitieve kloof, zo lijkt het, ontstaan tussen de in flyers, commercials en reclame gepromote skyline stad, en de werkelijkheid. Deze beeldenclash, zowel letterlijk als in overdrachtelijke zin heeft naar mijn idee de behoefte aan herinnering in deze stad gevoed. Het bombardement werd zo Rotterdams eigen herdenking, een uiting van betrokkenheid bij de stad die alleen voor Rotterdammers kon zijn."

Ben maandag •

MUZIEKLEVEN IN ROTTERDAM

Het Rotterdam Philharmonic Gergiev Festival staat in een lange Rotterdamse traditie van hoogtepunten, vallen en opstaan. In 1909 schreef W. Sibmacher Zijnen voor de publicatie *Rotterdam in den loop der eeuwen een bijdrage onder de titel Muziekleven*. Hij begon zijn 24 pagina's met een voorval uit de zestiende eeuw dat ook het begin vormt van *Muziekleven in Rotterdam* van H. W. de Ronde. De Ronde publiceerde zijn geschiedenis in het *Gedenboek Rotterdam 1328-1928* dat verscheen ter gelegenheid van het 600-jarig bestaan van de stad en was duidelijk schatplichtig aan Sibmacher Zijnen. Sinds 1928 is er op muzikaal gebied veel gebeurd, maar dat neemt niet weg dat het aardig is om De Ronde's artikel ter hand te nemen. We drukken daarom hieronder een ingekorte en enigszins gemoderniseerde versie af.

Verwacht hier geen muziekgeschiedenis van Rotterdam over zes eeuwen. Toen de geschiedenis van deze stad begon, was er trouwens geen muziek in de hedendaagse betekenis van het woord. Muziek was nog geen kunst, had, na het ontstaan van de zogenaamde Ars Nova te Florence in het begin van de 16e eeuw, nauwelijks de eerste aanloop daarheen genomen en bleef hoofdzakelijk nog, wat zij vele middeleeuwen door was geweest: een wetenschap, beoefend door een beperkte kring, voornamelijk theoretiseerenden. Van muziekleven was geen sprake en nog lang nadien evenmin. Gelegenheid tot muziek horen was er hoofdzakelijk alleen in de kerken; wat daarbuiten de naam muziek had kunnen dragen, stond niet hoger dan een vermaak voor herbergbezoekers, die zich verlustigden en de tijd verdreven met gezang, soms met het begeleidend spel, op getokkelde instrumenten, van reizende speellieden. Dat was toen het beeld der muziekbeoefening in alle landen van West-Europa.

Eerst veel later blijkt de muziek in Rotterdam een minder onaanzienlijke rol te zijn gaan spelen in de samenleving. Uit de 16e eeuw dateert het eerste bericht, waaruit die rol is op te maken; een bericht, waarin er sprake van is, dat de stedelijke regering, in erkenning van de beschavende invloed der muziek, iets wil doen, om het onderwijs in de muziek aan te moedigen. Men kan, als men de positie van de stedelijke overheid in onze tijd beschouwt, niet zeggen, dat die aanmoediging in de loop van vier eeuwen krachtiger is geworden. Ten opzichte van steun van overheidswege, niet alleen wat het muziekonderwijs betreft, waarvoor van hogerhand niets wordt gedaan, maar ook voor de eigenlijke muziekbeoefening komt Rotterdam onder de grote steden van ons land wel zeer ver achteraan en staat het zelfs bij vele kleinere gemeenten aanzienlijk achter.

De voorgeschiedenis

Ook in de 18e eeuw heeft de Rotterdamse overheid zich het muziekonderwijs aangetrokken en er zelfs voor getast in de stedelijke kas, maar de drijfveer was toen niet zo zeer het bevorderen der muziek, als wel het vergemakkelijken van het muziek leren door de zonen en dochters der gegoede burgerij, tot wier opvoeding bedrevenheid in het muziek maken behoorde bij wijze van weelde artikel, zoals thans tennis- en hockey-spel.

Maar daaruit volgt in ieder geval, dat in de 18e eeuw stelselmatige muziekbeoefening te Rotterdam bestond. Er waren al in de 17e eeuw, opdat de burgerij zich fatsoenlijk zou kunnen vermaken in het openbaar, bespelingen op de kerkorgels, voornamelijk op het orgel in de Grote Kerk, en op de klokkenspelen gegeven, waarbij het repertoire zich niet beperkte tot

godsdienstige muziek. Rotterdam had toen reeds vermaarde organisten; onder hen Jan Crabbe, die men 'de geest- en konstrijke orgelist' noemde en over wie zelfs gedichten werden geschreven.

Naast de mogelijkheden tot muzikale ontspanning door orgels en klokkenspelen, waren er nog de stadsspeellieden, die in dienst van de stedelijke regering stonden en op straat muziek maakten op allerlei in die tijd gebruikelijke instrumenten: violen, fagotten, klavecimbels, fluiten, trompetten, trommen, schalmeien, doedelzakken en hoorns. En nog uit de 17e eeuw, van 1697, dateert de instelling van het eerste, wat men een concert zou kunnen noemen. In dat jaar verkreeg Franciscus Aerts van de stedelijke regering een vergunning, om elke Woensdagnamiddag van vijf tot zeven uur een concert te geven in de Schuttersdoelen en die concerten toegankelijk te stellen voor het publiek. Van die concerten is niets bekend. Muziekverslagen werden in dien tijd nog niet geschreven en uit het feit, dat geen programma's werden verstrekt, mag worden afgeleid, dat het de Rotterdammers in de 17e eeuw onverschillig was, welke muziek men hun in de concerten van Aerts te horen gaf.

De gehele 18e eeuw door bleven de orgelconcerten een deel der openbare muziekkuitvoeringen en zij beperkten zich niet tot de Grote Kerk; ook de Fransche Kerk schijnt om haar orgelbespelingen gezocht te zijn geweest.

In de 18e eeuw vertoonde het muziekleven in Rotterdam ook overigens het beeld van overal elders in ons land: het uitte zich binnenshuis bij de gegoede ingezetenen en droeg dan over het geheel een dilettantisch karakter; in het openbaar door het optreden van vocale en instrumentale virtuozen, die op hun doorreis in ons land van de gelegenheid gebruik maakten om in de grootste steden, ook te Rotterdam, wat geld te maken met concerten. De enige concertgelegenheid, waar de fatsoenlijke burgers zich konden vertonen in de tweede helft der 18e eeuw de zaal Zentgraaf in de Bierstraat, die in de eerste tallen jaren van de 19e eeuw ook nog dienst heeft gedaan. Soms werden de concerten afgewisseld door voorstellingen van operagezelschappen, welke toen reeds te Amsterdam en in Den Haag waren gevestigd. Deze concerten en opera-uitvoeringen werden vanwege de voor die tijd vrij hoge toegangsprijzen, waarbij nog armengeld kwam, alleen bezocht door de welgestelde ingezetenen. Daarin, in het feit, dat muziek monopolie was van de gegoeden, ligt de oorzaak dat van enigen bloei van het muziekleven geen sprake kon zijn. Alleen een muziek, die in het volk wortelt, kan de bron worden van werkelijk muziekleven.

Voor de geringe innerlijke belangstelling voor de muzikale kunst in die tijden bij de Rotterdamse bevolking is kenteke-nend, dat bezoeken van de twee grootste toonkunstgenieën uit het laatst der 18e eeuw er vrijwel onopgemerkt voorbij konden gaan; de bezoeken van Wolfgang Mozart en Ludwig van Beethoven.

Wouter Hutschenruyter

De 19e eeuw bracht in haar eerste dertig jaren meer veralgemening in de belangstelling voor muziek, dank zij het onvermoeide werken van Wouter Hutschenruyter, de grootvader van de tegenwoordige Wouter Hutschenruyter, aan wie het Rotterdams muziekleven van het laatst der 19e en de eerste vijfentwintig jaren van de 20e eeuw veel te danken heeft gehad als directeur van de concertvereniging *Eruditio Musica* en als directeur van de *Toonkunst-Muziekschool*. Hoewel de oude Hutschenruyter zich ook als componist van allerlei

muziek druk heeft geweerd, liggen zijn verdiensten hoofdzakelijk op het terrein der muzikale directie: als kapelmeester van het Muziekkorps der Schutterij en als dirigent van symfonieconcerten. Eerstgenoemd harmonieorkest, waarvan Hutschenruyter na de reorganisatie der Schutterijen in 1822 tot kapelmeester was benoemd, begon al dadelijk een grote rol te spelen door de openluchtconcerten, die het gaf, onder de Rotterdamse bevolking, en het is zeker, dat voor de ten leste buitengewoon grote populariteit van de Staf, zoals het korps later heette, door de oude Wouter de grondslagen zijn gelegd.

Het is vooral bewonderenswaardig, wat deze Hutschenruyter heeft gewerkt, om het Rotterdams muziekleven althans te houden op het peil van dien tijd, al vertonen dan ook de uitgevoerde programma's het stempel van die zelfde tijd, die in muziek alleen ontspanning zocht, waarbij alle inspanning zorgvuldig moest worden buitengesloten. Talloos zijn de concerten, door hem gedirigeerd, zelf menigmaal door hem ondernomen en waarin hij, uitstekend hoornist, ook wel als solist zich liet horen. In 1824 richtte Hutschenruyter onder zijn eigen directie op een „Donderdagsch Concert“, dat in de toen jonge Nutsaal in de Oppert werd gegeven. Deze instelling was een tegenhanger van het voorname „Zaterdagch Concert“ in de zaal in de Bierstraat, waar virtuozen van internationalen roep optraden. Hutschenruyter stelde zijn Donderdagsche concerten toegankelijk voor bescheiden beurzen en de ligging van de Nutsaal in een volksbuurt kwam zijn onderneming ten goede. Hij legde daarmede de feitelijke grondslag van de later weer voornamer geworden concerten

van de concertvereniging Eruditio Musica, die haar concerten, der traditiegetrouw, nog altijd op Donderdagavonden geeft.

Algemeen verval

In weerwil van die drukke muziekbeoefening in het openbaar, schijnt Rotterdam toch betrokken te zijn geweest in het algemeen muzikaal verval in ons land.

“Het is ontegenzeggelijk waar, en geen voorstander of beoefenaar der goede en klassieke muziek zal het ontkennen, dat wij Nederlanders wat de toonkunst betreft, verbazend ver beneden onze naburen staan en dat, terwijl de schilder- en dichtkunst bij ons in eer en bloei zijn, hare zuster, de toonkunst, in minachting en kwijn is....Gebrek aan aanmoediging en achting voor de kunst schijnt wel de voornaamste reden te zijn; de muziek wordt bij ons niet als kunst gewaardeerd, zij is eene loutere vervrolijkning, zij dient slechts tot vermaak; vandaar dat men hier te lande op de toonkunstenaars met eene zekere minachting neerziet, en dat de burgerstand bijna ijst op het denkbeeld, dat hunne kinderen muzikanten zouden worden. Zoolang men er niet op werkt om de toonkunstenaar althans geene mindere achting toe te dragen dan de dichter en schilder, kan de kunst met uit dien vernederenden staat herrijzen, waarin zij bij ons gezonken is.”

Deze kritiek op de staat van de muziek en van haar beoefening komt voor in een schrijven van 22 Januari 1829 aan de Administrateur voor het Onderwijs, de Schoone Kunsten en Wetenschappen van het Departement van Binnenlandse Zaken. De schrijver was A. C. G. Vermeulen, praeceptor aan het Gymnasium te Rotterdam, en men mag aannemen, dat op de regel, welke hij stelde in zijn schrijven met betrekking tot het muziekleven in ons land, Rotterdam geen uitzondering maakte. Hij bepaalde zich in dat schrijven niet tot het vaststellen der wantoestanden, hij gaf er de zijns inziens geschikte middelen ter verbetering in aan, een en ander om de steun van de regering van het Koninkrijk der Nederlanden te verkrijgen voor de oprichting van een organisatie, zoals hij zich die voorstelde en die zijn plannen tot verbetering zou verwezenlijken. De steun der regering bleef platonisch, maar Vermeulen's initiatief vond weerklink in den lande en leidde tot de oprichting, in een te Amsterdam op de Paasdagen van 1829 (19 en 20 April) gehouden vergadering van belangstellenden uit vele plaatsen van Noord-Nederland, van de Maatschappij tot bevordering der Toonkunst.

Het is hier met de plaats, in bijzonderheden na te gaan het goede werk, door deze Maatschappij in het belang van de toonkunst verricht, maar hier past het te getuigen van de heilzame invloed, die de arbeid der Maatschappij zonder enige twijfel heeft gehad op de ontwikkeling van het muziekleven in Rotterdam.

Toonkunst in Rotterdam

De eerste Rotterdamsche Toonkunst-directeur was Carl Mühlenfeldt. Hij begon het eerste optreden naar buiten op 30 April 1830 met het eerste muziekfeest naar hedendaagse begrippen in ons land. Tien jaren lang bleef Mühlenfeldt directeur. Onder zijn directeurschap valt een huishoudelijk muziekfeest, in 1834, op welks programma de bijbelse opera Joseph, van Méhul, het voornaamste nummer vormde. Echter, al was zingen hoofdzaak voor de Toonkunst-afdeeling, zij richtte ook uitvoeringen van kamermuziek en concerten voor orkest in. Een van de opvolgers van Mühlenfeldt als directeur van de

Rotterdamse Toonkunst-afdeeling werd Joh. J. H. Verhulst en onder de artistieke leiding van hem, weldra de beroemdste Nederlands toonkunstenaar van zijn tijd, ontwikkelde de afdeling zich tot groten bloei.

In de tijd van Verhulst's directeurschap werd het grote muziekfeest gevierd, dat thans nog in de annalen der Maatschappij tot bevordering der Toonkunst als bijzonder schitterend staat aangetekend en waarmee het 50-jarig bestaan der Maatschappij luisterrijk werd gevierd. Op dat muziekfeest, waarbij Verhulst en Wouter Hutschenruyter als dirigenten optraden, werden onder meer uitgevoerd het oratorium Israël in Egypte van Händel, de gehele Negende Symfonie van

Beethoven en het 145e Psalm van Verhulst, dat de afdeling 50 jaar later nogmaals zou uitvoeren ter herdenking van Verhulst's verdiensten voor de afdeling. Men had beroemde solisten uit het buitenland uitgenodigd en slechts één Nederlandse, de zangeres Sophie Offermans-Van Hove, een keuze, die sterk werd gekritiseerd als een onwelwillende daad tegenover de Nederlandse zangers. Het koor bestond uit 590 zangeressen en zangers, het orkest uit 133 musici.

Voor het muziekfeest was voor fl.44.000 een feestgebouw gezet aan het Nieuwe Werk, de tegenwoordige Westerkade, tegenover het Yachtclub-Gebouw, want men verwachtte terecht een grote toeloop van belangstellenden, ook van elders, en richtte het gebouw zoodanig in, dat het plaats bood aan 4000 hoorders. Er kwamen er voor het muziekfeest iets meer dan 3500, maar ook voor dat aantal beschikte Rotterdam niet over een zaal. Wel was sedert 1844 door de Sociëteit Harmonie aan haar lokalen aan de Coolvest een grote concertzaal toegevoegd, maar deze, de tegenwoordige Grote Dolezaal, verschaftte destijds hoogstens 1500 zitplaatsen (500 meer dan tegenwoordig, door de destijds minder klemmende brandweervoorschriften).

Verhulst was de eerste, die in de nieuwe concertzaal van de Sociëteit Harmonie een openbaar concert dirigeerde. Dat was op 5 Januari 1848, een concert ter herdenking van Mendelssohn, die twee maanden tevoren, 4 November 1847, te Leipzig was overleden. Van toen af diende die concertzaal niet uitsluitend voor het vermaak der leden van de Sociëteit Harmonie, die er werden onderhouden door het optreden van beroemde virtuozen en door voorstellingen van Duitse en Franse operagezelschappen uit Amsterdam en Den Haag. Het Toonkunst-muziekfeest van 1854 betekende een glorie voor het muzikaleven in Rotterdam; niet alleen uiterlijk, doordat toonkunstenaars van Europese reputatie als Franz Liszt, Anton Rubinstein, Ferdinand Hiller en anderen, alsmede vorstelijke personen er door hun tegenwoordigheid luister aan bijzetten, ook door de stoot, die het gaf tot een intensiever muziekbeoefening in allerlei kringen. Zo niet rechtstreeks, dan toch zijdelings gaf het aanleiding tot de oprichting van volkszangverenigingen en dilettantenverenigingen voor de beoefening der instrumentale muziek, en versterkte in ieder geval de belangstelling in de muziek in ruime kring.

Muziekonderwijs

Inmiddels had de Rotterdamsche Toonkunstafdeeling zich ook beziggehouden met nog een andere belangrijke wens van Vermeulen, het muziekonderwijs. In 1844 werd de Afdelingsmuziekschool opgericht, met als eerste onderwijzers de beste krachten, welke Rotterdam bezat: Wouter Hutschenruyter en S. de Lange Jr. voor zang, W. H. Paling voor piano, B. Tours voor viool. Deze Muziekschool heeft aanzienlijk bijgedragen tot de ontwikkeling van het muzikaleven in Rotterdam en leerlingen afgeleverd, die in alle oorden van de wereld de deugdelijke resultaten van het onderwijs aan „de” school, zoals men ze in Rotterdam weldra noemde, praktisch hebben getoond. Die resultaten waren oorzaak van een voortdurend toenemende bloei van de inrichting, vooral toen mannen van naam aan het hoofd van de Toonkunst-afdeeling kwamen, die in hun directie naast de Zangvereniging, ook de Concertvereniging Eruditio Musica en de Muziekschool betrokken, en als instrumentaal kunstenaar medewerkten in de uitvoeringen van een nieuwe onderafdeling van Toonkunst, die in 1865 werd opgericht: de Kamermuziekvereniging, die, tot zij tijdelijk werd opgeheven in 1895, het aanzienlijk middelpunt was van de kamermuziekbeoefening te Rotterdam.

Opera

Het enig gebied der muziek, waarmede Toonkunst zich niet bezighield, waarvan ze zich, naar het de schijn heeft, zelfs angstvallig verre hield, was de opera, al heeft de Rotterdamse afdeling zich dan ook in de jaren negentig enige malen aan opera-uitvoeringen gewaagd. En toch leefde in Rotterdam omstreeks de helft der 19e eeuw een sterke sympathie voor de opera, die echter geen bevrediging vond in de voorstellingen, door een Frans operagezelschap uit Den Haag en een Duits en een Italiaans uit Amsterdam af en toe gegeven. De Fransche Opera heeft in Rotterdam nimmer een duurzame belangstelling weten te vestigen, destijds niet, ook later niet, toen zij menigmaal over aanzienlijke zangkrachten beschikte en het repertoire dikwijls belangwekkend was.

De midden-negentiende-eeuwse drang voor een opera richtte zich ten slotte naar een eigen Rotterdamse opera-onderneming en vond praktische uitweg in de oprichting, in 1860 van een

Vereeniging tot instandhouding van Hollandsch Tooneel- en een Duitsch Operagezelschap. Daarmee werd de grondslag gelegd voor de Hoogduitsche Opera, die tot omstreeks 1890, toen zij ophield te bestaan, een vèr dragende invloed heeft uitgeoefend, in de eerste plaats op de muziek te Rotterdam, voorts op het gehele Nederlandse muziekleven. Want de Hoogduitsche Opera trok naar Rotterdam, vooral aanvankelijk, de beste Duitse zangers, hetzij in vaste verbintenis, hetzij als gast; zij veroorzaakte de oprichting van een vast orkest, waarin, naast de goede krachten uit Rotterdam en de rest van Nederland, vele uitstekende Duitse instrumentalisten werden betrokken, die aldra als leerkrachten aan de Toonkunst-Muziekschool de ontwikkeling van het instrumentale onderwijs een zeer gunstige invloed hadden, terwijl ook het zang-onderwijs door de aanwezigheid van aanzienlijke vocalisten werd bevorderd.

Deze invloeden zijn lang gebleven, hebben Rotterdam tijdelijk gemaakt tot het aanzienlijkste muziekcentrum van Nederland, niettegenstaande de Hoogduitsche Opera, waarvan de exploitatie na de ontbinding der vereniging, welke haar in het leven had geroepen, in 1869 telken tekorten opleverde, hoofdzakelijk moest bestaan van de toevallige goedgeefsheid van enkele welgestelden onder haar vrienden en dus feitelijk nooit een bestaanszekerheid heeft gehad. Want de stedelijke overheid bleef ook toen blind voor de muzikale draagkracht van zulk

een cultuurinstelling, vooral in dien tijd van zwaar gewicht en steunde met geen penning.

Toen de baten van particulieren niet meer vloeiden, moest de Hoogduitsche Opera tenietgaan, maar ook na haar ondergang is in Rotterdam altijd een bijzondere belangstelling voor de opera blijven bestaan, waarschijnlijk als gevolg van de Duitse Opera-traditie, en C. van der Linden, de bekende directeur van de beste Nederlandsche Opera, die er is geweest, placht te zeggen, dat Rotterdam de kurk was, waarop zijn onderneming dreef.

De voorstellingen van die Nederlandsche Opera rond 1900 waren altijd vrijwel uitverkocht, en het beste bewijs van de sympathie der Rotterdammers voor die instelling is wel geleverd in 1903, op de avond van de dag der algemene spoorwegstaking (31 Januari), toen door de omstandigheden de Nederlandsche Opera genoodzaakt was een uitvoering van Fidelio te geven zonder kostuums en zonder orkest, en toch geen der bezoekers in de weer uitverkochten schouwburg gebruik maakte van het aanbod, om in verband met de onvolledigheid der voorstelling het entreegeld terug te ontvangen. Nog in deze dagen blijkt de onverzwaktheid der Rotterdamsche belangstelling in de opera uit het druk bezoek aan de Italiaansche opera-onderneming, die hier nu reeds meer dan dertig winters haar repertoire komt spelen.

De Sociëteit Harmonie aan de Coolsingel in 1863

Rotterdamse orkesten en koren

Omstreeks 1910 ontstond op het initiatief van de Rotterdamse pianist Piet de Waardt de Rotterdamsche Orkest Vereeniging, die onder leiding van Georg Rijken enige seizoenen op coöperatieve grondslag werkte, maar niet tot een blijvend orkest leidde. Taaier volhouden beleven wij tegenwoordig met het Rotterdamsch Philharmonisch Orkest, een stichting, ontstaan uit het artistiek idealisme van musici, die in het amusementsbedrijf geen voldoening vonden voor hun kunstenaars aspiraties en aanvankelijk bijeenkwamen om gezamenlijk 'mooie muziek' te spelen, en later met drukbezochte concerten tegen geringe toegangsprijs hebben aangetoond, dat er voor een Rotterdams Orkest voldoende publieke belangstelling bestaat. Tien jaar lang duurt nu hun aansturen op een deugdelijk financiële grondslag voor dit Orkest, maar voldoende overheidssteun, zonder welke zulk een grondslag in deze tijden niet te vinden is, blijft uit.

Na de ontbinding van het orkest der Deutsche Opera behielpen zich voor de concerten van Toonkunst, van Eruditio Musica en van de groote oratorium-vereenigingen met een instrumentaal ensemble, samengesteld uit de nog aanwezige orkestkrachten en versterkt met de verst gevorderde leerlingen der Muziekschool. Toen het ten slotte met dit orkest geheel ondoenlijk werd behoorlijk te musiceren, werd Rotterdam voor zijn orkestconcerten volstrekt afhankelijk van vreemde hulp en is in die toestand tot nu toe gebleven. Het Utrechtsch Stedelijk Orkest, onder leiding van Wouter Hutschenruyter, de kleinzoon, die in werkkracht en artistiek initiatief zijn grootvader naar de kroon stak, kwam zijn abonnementsconcerten geven; ook nog enige jaren na Hutschenruyter's heengaan, tot omtrent 1920, toen voldoende belangstelling begon te ontbreken. Hetzelfde Orkest verleende medewerking aan de grote kooruitvoeringen o.a. van Toonkunst.

Van 1889 af is ook het Orkest van het Concertgebouw te Amsterdam een rol gaan spelen in het muziekleven van Rotterdam, eerst onder Willem Kes, van 1896 af onder Willem Mengelberg. De concerten van dat Orkest zijn jarenlang een voorrecht gebleven van een beperkten kring hoorders, de leden van de Sociëteit Harmonie, aanvankelijk een zeer beperkten kring, want nog in 1907 was de Doelezaal in deze concerten dun bezet. Mengelberg's buitengewone begaafdheid heeft ten slotte de belangstelling weten op te voeren tot propvolle zalen. Sedert 1919 is de arbeid van het Concertgebouworkest niet meer beperkt tot de leden der Sociëteit Harmonie; geeft het ook concerten, die voor ieder een toegankelijk zijn, en door de bemoeiingen van het bestuur der Sociëteit Harmonie ook zogenaamde volksconcerten... Inmiddels was de publieke belangstelling in het optreden van virtuozen van naam, die uit het buitenland hier voor eigen rekening kwamen concerner, alsmede voor aanzienlijke kwartetgezelschappen zodanig geslonken, dat deze musici Rotterdam begonnen te mijden. Dat feit gaf aanleiding in 1907 tot de oprichting van de Kamermuziekvereniging, die de vrienden van kamermuziek wist te verzamelen en van toen af tot nu de voorname kamermuziekensembles voldoende financiële waarborgen en belangstelling verzekerde voor een optreden te Rotterdam.

Het spreekt vanzelf, dat na het einde van de Hoogduitsche Opera de Rotterdamsche componisten hun werken grotendeels beperkten tot het gebied, waarop zij van uitvoering min of meer waren verzekerd: het gebied van de koorzang. Want

hoe weinig initiatief het muziekleven te Rotterdam in de laatste vijfendertig jaren ook heeft getoond, op één gebied van de toonkunst heeft het zich voortdurend hoger opgewerkt, op het gebied van de koorzang.

De beoefening van de koorzang geschiedt te Rotterdam op de ruime schaal van wel alle standen der bevolking, en koren als de Zangvereniging van Toonkunst, die...tot grote bloei geraakte en de belangstelling verkreeg voor altijd belangwekkende seizoen-programma's. De verschillende koren kunnen wedijveren met het beste, wat zich in ons land op hun gebied baart, en zij werken onvermoeid en met juist besef, zijn feitelijk de stuwkrachten van het hedendaags Rotterdams muziekleven.

Nabeschuiving

De verzwakking van de belangstelling op velerlei muzikale gebieden, welke tegenwoordig, buiten het muziekverenigingsleven, kenmerkend is voor het muziekleven in Rotterdam, is ook merkbaar geworden voor de zomerse concerten in de open lucht. Waren voor veertig, vijftig jaren nog concerten van de „Grenadiers en Jagers" onder hun verschillende dirigenten gebeurtenissen, waarvoor heel muzikaal Rotterdam uitliep, naar de Officieren Sociëteit in het Park bij bijzondere gebeurtenissen, naar de Oude Plantage als in de feestweek van het Toonkunst-Muziekfeest van 1854, naar de plaats van de Doele, ook die belangstelling is geruime tijd minder geworden. De concerten voor de leden der Sociëteit Harmonie werden zelfs zo matig bezocht, dat het bestuur der Sociëteit het nodig oordeelde die concerten ook voor niet-leden toegankelijk te stellen. Voor wat aangaat de op Zondagavonden gegeven populaire concerten onder leiding van Louis Boer, heeft het evenwel de belangstelling zien toenemen tot een telkens dichtbezette tuin.

Inmiddels is de Stafmuziek, zoolang de trots van Rotterdam, teniet gegaan. Vooral de sterker geworden drang naar bemoeienis met de niet-artistieke aangelegenheden van het korps door de in vakorganisaties verenigde musici schijnt tot de ontbinding van de Staf te hebben bijgedragen. De openluchtconcerten worden sedert eenige jaren gegeven door een harmonieorkest, door het Rotterdamsch Philharmonisch Genootschap samengesteld, onder leiding van de jongen toonkunstenaar Eduard Flipse. Tot op de huidige dag zijn de orgelbespelingen in sommige kerken als openbare uitvoeringen gehandhaafd.

Ten slotte het muziekonderwijs. In hoeverre al de onderwijsgelegenheden werkelijk aan een behoefte voldoen, zal de naaste geschiedenis leren. Wilde men de kracht van het Rotterdamse muziekleven afmeten naar de gelegenheid, die wordt aangeboden om zich in muziekbeoefening bekwamen, de stad aan de Maas zou misschien bovenaan komen te staan voor ons land. Helaas levert het hedendaags muziekonderwijs zulk een maat niet.

H.W. de Ronde •

BOEKBESPREKING

Henk Gras, *'Een stad waar men zich koninklijk kan vervelen.'* *De modernisering van de theatrale gemakkelikheden buiten de schouwburg in Rotterdam, circa 1770-1860'*, Hilversum, Uitgeverij Verloren 2010, ISBN 978 90 87040 88 8, € 49

Historicus Henk Gras deed de afgelopen vijftien jaar uitvoerig onderzoek naar de Rotterdamse theatercultuur van de late achttiende- en de negentiende eeuw. Hij kreeg daarbij hulp van mediawetenschapper en psycholoog Harry van Vliet, die zijn expertise op het gebied van kwantitatieve data-analyse inbracht, en van de helaas veel te jong overleden theaterwetenschapper Bennie Pratasik, die een deel van het archiefonderzoek voor zijn rekening nam. Een van de resultaten van dit project is het onlangs verschenen boek *Een stad waar men zich koninklijk kan vervelen*. Het gaat over die vormen van theater, die tussen circa 1770 en 1860 gestalte kregen op andere podia dan het toneel van de plaatselijke schouwburg. Toentertijd was de Rotterdamse schouwburg gevestigd aan de westkant van de nog lang niet gedempte Coolsingel. Binnen de hiërarchie van het culturele leven behoorde de schouwburg tot het topsegment en dus gaat het nu gepubliceerde boek van Gras over al dat theater, dat lager in aanzien stond, maar daarom zeker niet minder populair was. Zoals dat vandaag de dag gebruikelijk is binnen het vakgebied van de theatergeschiedschrijving, vat de auteur het begrip theater breed op. Freakshows en toneeluitvoeringen in tenten op de jaarlijkse kermis vallen er onder, de dramatische oefeningen en gekostumeerde optochten van kunstzinnige genootschappen, het vanaf circa 1830 opkomende 'kleine' circuit van permanent gevestigde *salons de variétés* en aanverwante amusements theaters, maar ook het alledaagse 'theater van de straat', zoals opgevoerd door flanerende burgers. Bovendien kijkt Gras niet alleen naar de aanbodkant van de theatercultuur – simpel gezegd: naar dat wat 'spelers' in de breedste zin van het woord opvoerden – maar ook naar de wijzen waarop de vertoningen waren gereguleerd en georganiseerd (bijvoorbeeld besloten versus algemeen toegankelijke voorstellingen, liefhebberijtoneel versus commercieel geëxploiteerd theater), naar de belangstelling en waardering die de vertoningen kregen van diverse publieksgroepen, en naar de wijze waarop dit alles van invloed was op de verhoudingen tussen de sociale klassen en de algehele beeldvorming van de stedelijke samenleving. Daarmee vormt de studie van Gras in analytisch opzicht een uitermate complex en rijk geheel. Voeg hierbij dat de auteur zich baseert op een ontzagwekkende hoeveelheid archiefmateriaal dat voor een belangrijk deel nog nooit eerder, of nog nooit zo uitvoerig werd bestudeerd als Gras nu heeft gedaan, en het moge duidelijk zijn dat we hier te maken hebben met een boek dat voortaan verplichte kost is voor elke professionele historicus die onderzoek doet naar de Rotterdamse sociale en culturele geschiedenis van het betreffende tijdvak.

De complexiteit en uitgebreidheid van deze studie hebben echter ook een keerzijde. Te vaak ontwaarden ze namelijk in moeilijk te volgen, soms hoog theoretische uitwijdingen en bovenal in schier eindeloze opsommingen van feitelijkheden. Geregeld wekt Gras de indruk alles, maar dan ook werkelijk alles wat hij over een deelonderwerp in de bronnen kon vinden een plaats te willen geven in zijn boek. Wie zich als lezer door zulke ellenlange opsommingen, beschrijvingen en uitwijdingen heen worstelt, maakt een gedegen kans zich aan het eind ervan niet meer te herinneren welk argumentatief punt ermee gediend was. Daar komt bij dat er ook nog eens flink wat taalfouten en rammelende zinnen in de tekst zijn

blijven zitten. Al die aspecten bij elkaar zorgen ervoor dat dit boek nu niet bepaald lekker wegleeft. Sterker, de lectuur ervan is een merkwaardig soort kwelling, waarbij de lezer nu eens gegrepen wordt door de inhoud, zich dan weer een tijdlang dood verveelt en tussendoor geregeld scheel ziet van ergernis. Je moet wel heel erg veel belangstelling hebben voor het onderwerp, om dat ruim 550 pagina's vol te houden. Het treurige is dat als gevolg van deze vooral redactionele tekortkomingen te verwachten is dat dit boek slechts een heel beperkt publiek van louter vakspecialisten uit de academische wereld zal bereiken. Het brede, in de geschiedenis van Rotterdam geïnteresseerde lezerspubliek haakt vermoedelijk in overgrote meerderheid af, terwijl de *an sich* zo tot de verbeelding sprekende thematiek van dit boek nu juist de potentie in zich draagt om de belangstelling van dat bredere publiek te wekken voor de relatief onderbelichte periode uit onze stadsgeschiedenis die Gras behandelt. Te hopen valt dat zowel de auteur als de uitgever hieruit lering trekken bij het publiceren van eventueel nog volgende boeken over de geschiedenis van de Rotterdamse theatercultuur. Toegegeven: het adequaat redigeren van een boektekst kan een tijdrovend en uitputtend monnikenwerk zijn. Maar het blijft een essentieel onderdeel van zowel het schrijverschap als het uitgeversvak, zolang we er althans van uitgaan dat het doel van elk boek is gelezen te worden.

André van der Velden,
media-historicus Universiteit van Utrecht •

BOESIGNALERINGEN

Jean-Philippe van der Zwaluw en Joop van der Hor, *Heijplaat in verzet. Oorlogsgetuigenissen uit het gebied rond de Rotterdamse Waalhaven*, Uitgeverij Verloren, Hilversum 2010, 407 p., ISBN 9789087041595, € 25

Tuindorp Heijplaat, bekend als het RDM-dorp, heeft binnen Rotterdam altijd een aparte status gehad. Ondanks zijn isolement staat het al vanaf zijn ontstaan stevig op de kaart. De Tweede Wereldoorlog bracht hierin geen verandering. Van de bommen op vliegveld Waalhaven en het Rotterdamse stadscentrum tot de sabotage van koopvaardij- en passagiersschip de Axenfels en vluchtelingen in de quarantaine-inrichting tot plunderende militairen, van de lokale verzetsactiviteiten tot de voedseldroppings op vliegveld Waalhaven – de Heijplaters stonden steeds vooraan als er geschiedenis werd geschreven. De schrijvers leggen in dit boek vast wat zich in de periode 1938-1945 op en rond Heijplaat heeft afgespeeld. Het is een vlot geschreven, historisch verantwoord relaas dat enkele nieuwe feiten presenteert, mede gebaseerd op ooggetuigenverslagen. Het boek bevat vele, voor een deel niet eerder gepubliceerde foto's. [illustratie Heijplaat]

Jac. J. Baart, *Rotterdam Oorlogshaven*, Walburg Pers, Zutphen 2010, 320 p., ISBN 978.90.5730.673.0, € 39,50 (na 1 november € 49,50)

Door het bombardement van mei 1940 raakten – in het toch al door werkloosheid geteisterde Rotterdam – 80.000 mensen dakloos en gingen vele honderden bedrijven in vlammen op. De economie had zwaar te lijden onder het feit dat koopvaardij- en passagiersschepen wegbleven. Tijdens de bezettingsjaren waren vele tienduizenden Rotterdammers dan ook min of meer afhankelijk van de belangrijkste werkgever in de regio: de Duitse Kriegsmarine. In Nederland werden ruim 800 schepen voor Duitse rekening gebouwd en circa 2.000 vaartuigen omgebouwd voor oorlogsdoelinden. Rotterdam en omgeving leverden daaraan een aanzienlijke bijdrage. Ongetwijfeld is schaamte er de oorzaak van dat er tot op heden bijzonder weinig gepubliceerd is over deze zwarte bladzijde in de geschiedenis van de stad. In Rotterdam Oorlogshaven wordt de onaangename, decennialang doodgezwegen waarheid echter boven water gehaald. Naast de scheepsbouw komt ook de haven als handels- en overslagcentrum aan bod. Ruimschoots aandacht krijgen de gespleten rederijen, met aan beide kanten schepen in de vaart. Meer dan 1.500 opvarenden daarvan zouden niet terugkeren. Uiteraard was er ook verzet; de productie van schepen werd gesaboteerd en het functioneren van de oorlogshaven belemmerd. Door onverbloemd alle aspecten van de omstrede samenwerking met de vijand aan de kaak te stellen vormt deze spraakmakende uitgave een wezenlijke aanvulling op de Rotterdamse geschiedschrijving.

Bij het boek hoort een tentoonstelling in het OorlogsVerzetsmuseum Rotterdam die nog tot 30 september is te bezoeken.

Coolhaven 375, dinsdag t/m vrijdag - 10.00-17.00 uur
Zon- en feestdagen - 12.00-17.00 uur.

Paul van de Laar en Koos Hage (red.), *Brandgrens Rotterdam, 1930 / 2010*, uitg. Thoth, Bussum 2010, 320 p., ISBN 978 90 686 8538 1, € 39,90

Op 14 mei 1940 werd het hart van Rotterdam vernietigd. De twaalf kilometer lange brandgrens omsluit het verwoeste gebied. Zeventig jaar later is deze grens in de stad fysiek gemarkeerd.

Dit boek gaat niet over de oorlog en het bombardement, maar brengt de lezer terug naar een stad die niet meer bestaat. Hij wandelt in gedachten langs de brandgrens en is ooggetuige van het Rotterdam in de jaren dertig. De lezer ervaart de spanning van een stad die op de drempel staat van een nieuwe tijd en wil moderniseren, maar die tegelijkertijd door een hevige crisis wordt geplaagd.

Binnen de brandgrens verrees de nieuwe stad, die een groot contrast vormt met het Rotterdam van de jaren dertig. Brandgrens Rotterdam 1930 / 2010 laat zich daarom het beste samenvatten als: één lijn – twee steden, de stad uit het interbellum en de moderne stad die na 1945 is ontstaan.

Het eerste exemplaar van het boek is op 14 mei 2010 door Roterodamum bestuurslid Paul van de Laar aangeboden aan burgemeester Aboutaleb.

Scheurkalender terug

Een tijd terug verscheen enige jaren achtereen de Rotterdamse Scheurkalender. Een boekje voor aan de muur of op het bureau met dagelijks weetjes over geschiedenis en heden van onze stad. Helaas is dit initiatief van Donner beëindigd. Sinds dit jaar bestaat echter een digitale opvolger van de scheurkalender die daarom ook de toepasselijke naam scheurmail heeft gekregen. Voor € 7,50 per jaar kunt u dagelijks een mail ontvangen met informatieve weetjes over de stad waar u woont, bent opgegroeid of gewoon nog woont. Ga voor meer informatie over dit initiatief van de Wist u dat...Uitgeverij naar de website www.scheurmailrotterdam.nl •

MEDEDELINGEN VAN HET GEMEENTEARCHIEF

Rotterdamse gelukszoekers in Amerika

Van 16 tot en met 24 oktober 2010 is de landelijke Week van de Geschiedenis. In Rotterdam wordt het landelijke thema, land en water, ingevuld met tal van activiteiten waarin de haven centraal staat. In het programma van het Gemeentearchief Rotterdam draait het om Rotterdam als vertrekhaven voor emigranten. Miljoenen Europeanen maakten via Rotterdam de oversteek naar onder andere Amerika. Onder die emigranten waren ook tal van Rotterdammers, van wie er hieronder vijf nader worden belicht.

Een vroege gelukszoeker was Albertus van Beest (Rotterdam 1820 – New York 1860). Opgegroeid tussen zeebonken en havenwerkers trok hij de aandacht met zijn tekentalent. Hij werd geïntroduceerd bij prins Hendrik, die hem de rang adellorst eerste klas verleende en hem in 1843 aan boord nam om studies te maken. Drie zomers vergezelde hij de prins en maakte schetsen in onder andere Algiers en Napels. In de tussentijd zwierf hij door Nederland. Het verhaal gaat dat hij op een avond in 1845 zijn moeder meedeelde dat hij er een dag of wat op uit zou trekken, om vervolgens te verdwijnen. Vijftien jaar later ontvingen zijn ouders vanuit Boston het bericht dat hij was overleden. In Amerika had Van Beest gewerkt in Fairhaven, New Bedford, Boston en New York. Hendrik Willem van Loon (Rotterdam 1882 - Old Greenwich/Connecticut 1944) was als journalist, historicus en illustrator succesvol in Amerika, hoewel weinig mensen zijn naam nu nog kennen. Van Loon maakte in 1902 zijn eerste oversteek naar Amerika om aan de universiteit te studeren. Hij werd correspondent in Rusland. Op 28 oktober 1911 vertrok het gezin Van Loon met het SS Noordam – eerste klas – voorgoed naar Amerika. Van Loon werd bekend met populair-wetenschappelijke boeken, columns en artikelen. Hij was een uitbundige en markante verschijning, die als Amerika's bekendste 'Dutchman' een grote rol in het culturele leven van het interbellum speelde. Hij kon Albert Einstein, Thomas Mann en Franklin en Eleanor Roosevelt tot zijn kennissenkring rekenen.

Ook Chris van Abkoude (Rotterdam 1880- Portland /Oregon 1960), de schrijver van Pietje Bell en Kruimeltje, deed goede zaken in Amerika. Van Abkoude was onderwijzer maar in 1909 koos hij voor het beroep van journalist, schrijver en artiest. Zijn droom naar Amerika te emigreren werd werkelijkheid op 7 juni 1916 toen hij met het SS Noordam, tweede klas, vertrok. Hij ging aan de slag als pianist bij stomme films en vermaakte kinderen. In 1917 kon hij zijn gezin laten overkomen. De zaken gingen zo goed dat hij een appartement in New York kon kopen, maar met de crisis begin jaren dertig was er ook voor Van Abkoude geen werk meer. Uiteindelijk zwierf hij met zijn gezin door Amerika. Hij stierf in 1960 na een beroerte.

Willem de Kooning (Rotterdam 1904 – Springs/New York 1997) wilde naar Amerika om kunstenaar te worden. Omdat hij de overtocht op het tussendeck – de goedkoopste klasse – niet kon betalen, solliciteerde hij als dekknecht bij de HAL, maar werd niet aangenomen. Ook zijn pogingen als verstekeling mee te reizen mislukten keer op keer. Leo Cohen wist De Kooning tegen betaling aan boord te smokkelen van de Britse vrachtaarder SS Shelley. Op 18 juli 1926 lichtte de Shelley het anker en op 26 augustus kwam Willem de Kooning aan in Newport, Virginia. Hij werd een internationaal bekende schilder maar keerde nooit meer naar Rotterdam terug.

Een Rotterdammer die het uiteindelijk niet redde in Amerika was de bokser Bep van Klaveren (Rotterdam 1907 – Rotterdam 1992). Nadat hij verschillende successen had behaald, vertrok hij op 29 juli 1932 met het SS Statendam, toeristenklasse (de goedkoopste klasse). Zonder ook maar één partij te hebben gebokst, keerde hij vol heimwee binnen enkele maanden terug. Een tweede poging waagde hij op 21 oktober 1932 met het SS Statendam, opnieuw toeristenklasse. Nu boekte hij als The Dutch Windmill vele overwinningen, maar toch kwam hij eind december 1936 berooid in Rotterdam aan. Een derde poging ondernam hij op 22 september 1939, nu met het SS Nieuw Amsterdam, wederom toeristenklasse. Na vele omzwervingen zette Van Klaveren in 1953 definitief voet aan wal in Rotterdam.

De passagierslijsten van de Holland-Amerika Lijn zijn onlangs gedigitaliseerd en worden nu op naam doorzoekbaar gemaakt. Daarna zullen ze via de website van het Gemeentearchief beschikbaar worden gesteld. Tot die tijd zijn de scans te raadplegen op de studiezaal aan de Hofdijk 651.

Nieuwe cursussen van het Gemeentearchief

Genealogie voor beginners

In deze cursus leert u de basisvaardigheden van het stamboomonderzoek. U maakt kennis met primaire bronnen zoals de burgerlijke stand en secundaire bronnen zoals het notarieel archief. Deze worden uitgelegd aan de hand van Rotterdamse voorbeelden.

Docent: dhr. D. van Wingerden.

Aantal lessen: 10, geen huiswerk.

Prijs: € 74,65 (inclusief lesmateriaal, koffie en thee).

Locatie: Gemeentearchief Rotterdam, Hofdijk 651.

Dinsdagmiddag van 14.00 tot 16.00 uur.

Data: 5, 12, 19 en 26 oktober, 2, 9, 16, 23 en 30 november, 7 december 2010

Oud schrift voor beginners

In deze cursus leert u oude handschriften lezen uit voornamelijk de 16de en 17de eeuw. Deze handschriften zijn afkomstig uit de Rotterdamse archieven.

Docent: dhr. K. van Dijk.

Aantal lessen: 12, met huiswerk.

Prijs: € 74,65 (inclusief lesmateriaal en koffie/thee).

Locatie: Gemeentearchief Rotterdam, Hofdijk 651.

Donderdagmiddag van 14.00 tot 16.00 uur.

Data: 14 en 28 oktober, 11 en 25 november, 9 en 23 december 2010, en 6 en 20 januari, 3 en 17 februari, en 3 en 17 maart 2011.

Oud schrift voor gevorderden

Deze cursus is bedoeld voor degenen die ervaring hebben met het lezen van oude handschriften. In de vervolgcursus gaat het om het leren lezen en transcriberen van handschriften uit voornamelijk de 16de en de 17de eeuw. Nadruk ligt op teksten en taalgebruik uit deze periode, die erg lastig kunnen zijn. Ook een aantal handschriften uit de 15de-eeuw komt aan de orde. Deze zijn vaak verrassend gemakkelijk te lezen, maar zorgen juist inhoudelijk voor problemen. We besteden aandacht aan de vaak verwarrende variaties in spelling en klankvorm en aan enkele aspecten uit de Middelnederlandse grammatica.

Docent: dhr Jac. Piepenbrock.

Aantal lessen: 11 (incl. 1 excursie).

Prijs: € 74,65 (inclusief lesmateriaal en koffie/thee).

Locatie: Gemeentearchief Rotterdam, Hofdijk 651.

Vrijdagochtend van 10.00 uur tot 11.45 uur

Data: 8 oktober en 22 oktober, 5 en 19 november en 3 en 17 december 2010, 7 en 21 januari, 4 en 18 februari en 4 maart.

U kunt zich aanmelden bij het Gemeentearchief Rotterdam via: info@gar.rotterdam.nl (o.v.v. aanmelding + naam van de cursus) of via 010 - 267 5555. •

FOTOPUZZEL

De fotopuzzel in nummer was 175 was blijkbaar tamelijk eenvoudig, want de tientallen inzenders gaven allen het goede antwoord. Het ging om het pontje over de Rotterdamsche Schie, nu de Schiekade.

Enige herinneringen van inzenders nemen we hier op. Velen weten uiteraard dat de Schie is gedempt met het puin van het bombardement van 1940. 'Eerst lag de Schie in Rotterdam, nu ligt Rotterdam in de Schie', zoals ik ooit eens hoorde zeggen.

Jan Weda wist het volgende te melden: "Het kan niet anders zijn dan de Schie, nu de Schiekade, links in de verte zien we het Sint Franciscus Gasthuis en de Zomerhofbrug. Het pontje voer in 'de schaduw' van het spoorwegviaduct – gesloopt i.v.m. de aanleg Willemsspoortunnel – ongeveer op de plaats waar nu verkeerslichten van het punt Heer Bokelweg en Schiekade zijn. De gebouwen tot de Teilingerstraat zijn verdwenen door het bombardement van 14 mei 1940."

A. Meijer uit Dordrecht schreef: "Aan deze kant van de Schiekade op nummer 31 ben ik in 1931 geboren in een huis dat eerder onbewoonbaar was verklaard maar vanwege de woningschaarste na WO I weer was opgekalefaterd. De Schiekade heette aan de andere kant van de Heulbrug Vlaggemankade, waar mijn vader in 1905 werd geboren op nummer 9 evenals mijn grootvader in 1851 en mijn overgrootvader in 1810. Helaas kan ik niet meer achterhalen wanneer mijn betovergrootvader eind acttiende eeuw zich als zelfstan-

dig hovenier in Rotterdam vestigde op datzelfde adres." Ook A. van Esveld-Roëll uit Reeuwijk woonde hier ooit "Vanaf mijn eerste jaar woonde ik op de Schiekade en talloze malen ben ik 'overgezet'. Wij woonden tussen de Zomerhofstraat en nog voor het viaduct. In 1937 zijn we gelukkig verhuisd naar de Mathenesserlaan want alle huizen daar zijn verwoest." Mevrouw Bakkes-Blom uit Rotterdam: "vaag zichtbaar is de brug over de Schie (links voor ons op deze foto) tussen Proveniersstraat en Teilingerstraat. Op zon- en feestdagen was het dek van deze brug zodanig verhoogd dat er schepen konden passeren. Voor voetgangers was er tussen brugdek en kaden dan een klein aantal treden, er tussendoor zag je dan het water – als klein meisje een beetje 'eng'...."

Winnaar is K. van Dijk te Rotterdam.

De nieuwe puzzel •

SPECIALE GERGIEV FESTIVALAANBIEDING

Het Rotterdam Philharmonic Gergiev Festival biedt leden van het Historisch Genootschap Roterodamum een korting van maar liefst 30 % op de volgende drie bijzondere concerten tijdens het komende festival:

Maandag 6 september 2010

Jurriaanse Zaal, de Doelen
Aanvang 20.15 uur

Discoveries: Van verdriet en hoop

European Camerata

m.m.v. Lavina Meijer *harp*

Gesualdo – Tenebrae responsoria
Sjostakovitsj – Eerste kamersymfonie
Mahler – Adagietto uit de Vijfde symfonie
Britten – Variations on a Theme by Frank Bridge

De februari-bombardementen van 1945 legden historisch Dresden vrijwel volledig in as. Vijftien jaar later bezocht Sjostakovitsj de verwoeste stad, en componeerde er in drie dagen tijd zijn aangrijpende Opus 110. 'Aan de slachtoffers van fascisme en oorlog' schreef hij boven de partituur – een indrukwekkend eerbetoon aan de getroffen en ook ter wereld, die alles verloren en toch verder moesten, met de moed der wanhoop.

Op vertoon van dit inlegvel kunt u de inleiding door Siebe Thissen over Momumentale kunst van de wederopbouw bijwonen. Kaarten zijn op de dag zelf af te halen aan de kassa van de Doelen. De inleiding in de Jurriaanse Zaal begint om 19.15 uur.

Dinsdag 7 september 2010

Laurenskerk
Aanvang 20.15 uur

Discoveries: De profundis clamavi

Hayo Boerema *orgel*
Cora Burggraaf *mezzosopraan*
Henschel *Quartett*
Danusha Waskiewicz *altviool*
Edicson Ruiz *contrabas*
Contrabassisten Rotterdams Philharmonisch Orkest en Residentie Orkest o.l.v. Jussi Jaatinen
Ralph van Raat *piano*

Oestvolkskaja – Tweede compositie Dies irae
Escher – Passacaglia
Bach – Aus tiefer Not schrei ich zu Dir
Howells – Psalm Prelude
Bunk – Legende
Bruch – Strijkkwintet Nederlandse première
Respighi – Il tramonto
Holliger – Preludio e fuga Nederlandse première
Messiaen – Méditation nr. 6
Boerema – Improvisatie

Het is een van de indrukwekkendste foto's die er van het verwoeste Rotterdam bestaan: de gehavende Laurenskerk, midden in een desolate vlakte die kort daarvoor een bloeiende stad was. De kerk werd een symbool van onverzettelikheden en hoop in donkere tijden, en biedt nu in het hart van het festival plaats aan een concert door een keur aan jonge topmusici. Leden van het Rotterdams Philharmonisch spelen het verschroeiende Dies irae van Oestvolkskaja, organist Hayo Boerema vertolkt omspelingen van de psalm De profundis clamavi en Cora Burggraaf zingt Respighi's Il tramonto, begeleid door het Henschel Quartett. Tussen de Dag des Oordeels, de Schreeuw uit de Diepte en de Zonsondergang klinkt ook het Strijkkwintet van Max Bruch: muziek van troostende schoonheid.

Donderdag 9 september 2010

Arminius
Aanvang 20.15 uur

Discoveries: O, monde aveugle!

Zefiro Torna

Het einde is nabij! Volgens sommige zieneren is het zelfs onzeker of de wereld nog zal bestaan tegen de tijd dat het Gergiev Festival begint. Die onheilsprofeten staan in een eeuwenlange traditie – maar dat geldt evenzeer voor de sceptici die de dag blijven plukken in de overtuiging dat de ondergang nog wel even op zich zal laten wachten. Het aloude thema van aanzeggers en weglachers inspireerde de Vlaamse alleskunnere van Zefiro Torna tot hun duizelingwekkend muzikale programma O, monde aveugle! Johannes Ciconia ontmoet George Brassens, dertiende-eeuwse ballades gaan over in tijdloze liederen, luit en kromhoorn klinken samen met bandoneon en saxofoon. Een schilderachtige voorstelling in de geest van Jeroen Bosch – misschien wel dé ontdekking van dit festival.

KAARTEN BESTELLEN?

Voor kaarten kunt u bellen met de kassa van de Doelen, 010 217 17 17. Als lid van Roterodamum krijgt u 30% op deze drie concerten. Vermeld u bij uw reservering 'Roterodamum'. Op de avond zelf zijn kaarten aan de kassa van de betreffende locatie te verkrijgen (bij de Laurenskerk en Arminius kunt u niet pinnen). Neemt u voor de zekerheid dit inlegvel mee.

Voor meer informatie over het programma:
www.gergievfestival.nl •

MASTERCLASSES TIJDENS HET GERGIEV FESTIVAL

Tijdens het Gergiev Festival kunt u gratis een viertal masterclasses bijwonen. Een mooie gelegenheid om musici van dichtbij aan het werk te zien en een kijkje in de keuken van een musicus te krijgen. Van harte aanbevolen!

Woensdag 1 september 2010

11.30-13.00 uur | Auditorium Museum Boijmans Van Beuningen
Openbare masterclass Vladimir Mendelssohn

Vladimir Mendelssohn geeft een masterclass aan het 'Dynamische trio' dat op woensdag 8 september in het auditorium een museumconcert geeft. Fluitiste Elsa Marquet-Lienhart, violiste Loortje van den Brink en altvioliste Veronika Lénártová spelen de Serenade (1945) van Nico Richter en het Trio van Jan van Gilse (1927).

Maandag 6 september 2010

10.00-12.30 uur | Codarts, zaal 653
Masterclass van contrabassist Edicson Ruiz aan leerlingen van Peter Leerdam, docent contrabas aan Codarts en Sweelinck Conservatorium Amsterdam en Peter Stotijn, docent contrabas aan het Sweelinck Conservatorium in Amsterdam. Met medewerking van pianiste Reineke Broekhans.

Donderdag 9 september 2010

10.00-13.00 uur | Codarts, Zaal 653
Masterclass van cellist Patrick Demenga aan leerlingen van Herre-Jan Stegena en Jeroen den Herder, docenten violoncello aan Codarts.

Donderdag 9 september 2010

13.30-16.00 uur | Goethe-Instituut Rotterdam
Openbare masterclass Edicson Ruiz, deel 2.

Vrijdag 10 september 2010

Lunchconcert

12.30-13.15 uur | Jurriaanse Zaal, de Doelen
Studenten violoncello en contrabas van Codarts hebben eerder deze week een masterclass gekregen van Patrick Demenga en Edicson Ruiz. Tijdens het lunchconcert presenteren zij zich. Het programma wordt op de dag bekend gemaakt. toegang gratis •

BLIJDORP-INGANG IN ERE HERSTELD

De monumentale Blijdorp-ingang aan de Rivierhalzijde, een ontwerp van architect Sybold van Ravesteyn, is weer in oude glorie hersteld. De imposante toegangshekken, kassa's, Winkel van Sinkel en het directiekantoor zien er weer precies zo uit als vlak na de bouw van Blijdorp in 1940. De restauratie is financieel mogelijk gemaakt door de Stichting Volkskracht Historische Monumenten. Ter gelegenheid van de restauratie hanteert Blijdorp op de Open Monumentendagen (11 en 12 september) een speciaal toegangstarief. Kijk vanaf 1 september op www.diergaardeblijdorp.nl voor deze actie! •

UITREIKING MONUMENTENONDERSCHEIDING 2010

Op Open Monumentendag 11 september 2010 zal de monumentenonderscheiding van het Historisch Genootschap Roterodamum worden uitgereikt aan de eigenaren van Hoeve "Nooitgedacht" aan de 's Gravenweg 190 in Rotterdam-Kralingen. Deze hoeve, mogelijk reeds vanaf 1720 behorend bij de naastgelegen katoenweverij/drukkerij "Non-Plus-Ultra", bestond uit voorwoning, koestalling, wagenshuur, hooiberg, werf en weiland. Een dergelijke hoeve vertoont de kenmerken van een zuivelboerderij.

In 1852 kwam het geheel in bezit van de familie Graveland die er jarenlang woonde. Vanaf 1961 woonde er de beeldhouwer Dalhuizen.

Na het vertrek van de weduwe van Dalhuizen, mevrouw Sterk, bood het WBR het te koop aan, waardoor groot gevaar

voor sloop ontstond omdat het niet voorkwam in inventarisaties van monumenten. Een comité trok zich het lot van de hoeve aan en ijverde tot behoud ervan en met succes; recent werd het aangewezen als een gemeentelijk monument.

De huidige eigenaren Robert Pangalila en Gerard Jan van Leer, van architectenbureau di't, die al langer het pand als een droomwens ervoeren, kochten het pand dat in slechte staat verkeerde, en hebben het uitgebreid –van kelder tot nok–gerestaureerd, aangevuld met een eigentijdse achterbouw. De uitreiking van de onderscheiding mag dan ook als zeer verdiend worden beschouwd.

Op Open Monumentendag 11 september zal de uitreiking om 14.00 uur plaatsvinden; ook trouwe bezoekers van monumenten zijn dan –in beperkte mate– welkom. •